LATIJNSE THEMA'S

VOOR DE DERDE KLAS DER GYMNASIA

DOOR

Dr. H. VROOM

LERAAR TE APELDOORN



DERDE DRUK

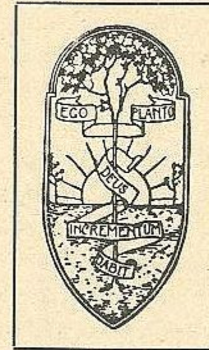
UITGEVERIJ PAUL BRAND - BUSSUM

LATIJNSE THEMA'S
VOOR DE DERDE KLAS DER GYMNASIA

DOOR

Dr. H. VROOM

LERAAR TE APELDOORN



DERDE DRUK

1946

UITGEVERIJ PAUL BRAND - BUSSUM

Drukkerij De Mercuur, Hilversum

VOORWOORD BIJ DE EERSTE DRUK.

In dit themaboek voor de derde klas zijn buigingsleer en syntaxis verwerkt volgens mijn „Latijnse spraakkunst voor de vier hoogste klassen der gymnasia". Begonnen wordt met de buigingsleer; daar echter verondersteld wordt, dat de leerlingen de beide themaboeken van Van Albach en Frank hebben doorgemaakt, konden hier reeds in de eerste thema's verschillende regels, vooral van de syntaxis, worden toegepast, die in de telkens aangegeven paragraven nog niet worden behandeld. Daarvoor is het echter wenselijk, dat de leerlingen, althans in de eerste tijd, ook de spraakkunst van Frank tot hun beschikking houden, om zo nodig hun geheugen omtrent sommige syntactische regels te kunnen opfrissen, welke zij in de grotere grammaire nog niet hebben behandeld.

Tot § 230 (thema 46) zijn de thema's er op berekend, dat zowel de kleine als de grote letters der spraakkunst behandeld worden; daarna is alleen rekening gehouden met de grote letters. Enkele zaken evenwel zijn ook na § 230 in de spraakkunst klein gedrukt (om technische redenen of ter wille van een gemakkelijk overzicht), die voor de thema's dienen gekend te worden; het zijn de kleine letters der paragraven: 253; 287; 292 (alleen de regels met N.B.); 294; 325. Allicht zal de leraar ook elders, terwille van de uitleg, op de kleine letters willen wijzen, bijv. in § 233, of bij de tweede en derde aanmerking van § 278; zakelijk is dit echter voor de thema's niet nodig.

H. V.

BIJ DE TWEEDE EN DERDE DRUK.

In deze tweede en derde druk werden enkele kleine wijzigingen aangebracht.

H. V.

Hetgeen tusschen [ ] staat, moet n i e t worden vertaald.

Wanneer enige woorden *cursief* gedrukt zijn, heeft het cijfer achter het laatste daarvan betrekking op al de cursief gedrukte woorden.

Verder lette men bij het vertalen op deze
REGEL: Wanneer in het Nederlands de bijzin voorop staat en die bijzin hetzelfde onderwerp heeft als de daarop volgende hoofdzin, zet men in het Latijn in de regel dat o n d e r w e r p v o o r o p.

Toen Caesar bemerkte, dat men al die moeite vergeefs deed, meende hij, de vloot te moeten afwachten. C a e s a r, ubi intellexit frustra tantum laborem sumi, statuit exspectandam classem.

1.

Te Ephĕsus schijnt een schilder gewoond te hebben, zo bekwaam, dat hij alle andere schilders van die tijd[1] in bekwaamheid overtrof; hij heette Parrhasius. In die zelfde tijd echter leefde ook de schilder Zeuxis, die meende, dat niet Parrhasius, maar hij zelf het best van allen de natuur door zijn kunst nabootste. Zo gebeurde het, dat er door hen een wedstrijd gehouden werd, opdat alle mensen zouden kunnen zien, wie van beiden voor den bekwaamsten schilder gehouden moest worden. Elk van beiden beloofde, dat schilderstuk te halen, hetwelk hijzelf voor het beste hield. Zeuxis had druiven geschilderd met zo grote kunst, dat, toen hij ze aan Parrhasius toonde, een vogel *erop af vloog*[2], door de schijn misleid. Het schilderstuk van Parrhasius scheen met een doek bedekt te zijn. Toen Zeuxis echter verzocht, dat de doek weggenomen[3] zou worden, bleek het, dat die doek zelf geschilderd was. Toen aarzelde Zeuxis niet toe te geven, dat hij door Parrhasius overwonnen was.

2.

(tot § 16)

De stad Rome, *liggende aan*[4] de gele Tiber, was aanvankelijk[5] niet groot, maar, zoals ge weet, is ze langzamerhand gegroeid, zoowel wat betreft het getal der burgers als de uitgestrektheid van haar gebied. Ofschoon men zegt, dat

---

[1] aetas. [2] advolare. [3] removeo. [4] tango. [5] primo.

ze gesticht is door den jongeling Romulus in het jaar 753 *vóór Christus*[1], staat het vast, dat reeds vroeger op de Palatijnse berg een stad bestaan[2] heeft. Er waren toen in Italië grote en ongezonde[3] moerassen, zodat de burgers dikwijls door koorts en dorst gekweld werden; maar dit[4] heeft de Romeinen niet kunnen beletten, hun naburen met geweld aan te vallen en terstond een groot aantal steden te veroveren. Toen ze Napels en de overige steden van Italië bemachtigd hadden, begonnen ze ook buiten Italië oorlogen te voeren. Na de verovering van Griekenland werd Corinthe verwoest; Egypte werd onderworpen; zelfs de Seine werd door Caesar aan het Romeinse rijk toegevoegd; zo was Rome spoedig de hoofdstad der gehele aarde[5]. De Romeinen offerden aan vele goden en godinnen; voor den grootsten god hielden ze Juppiter, wiens lof[6] vele Romeinse dichters hebben bezongen en aan wien het bloed van veel runderen werd geofferd.

3.

(tot § 25)

Veel plaatsen van Italië, aan zee gelegen[7], waren reeds in zeer oude[8] tijden bezet door de Grieken, die daar steden hadden gesticht, beroemd[9] door haar havens. Daar echter de Romeinen zich dapperder gedroegen dan de Grieken en veel meer[10] troepen hadden, konden de Grieken hun niet weerstaan; sommigen gaven zich vrijwillig aan hen over, anderen werden met geweld gedwongen. Zo werden alle stammen der Grieken aan de Romeinen onderworpen. Maar

---

[1] ante Christum natum. [2] esse. [3] pestilens. [4] relat. [5] orbis terrarum. [6] plur. [7] situs (ad). [8] antiquus. [9] nobilis. [10] maior.

toch kan niemand loochenen, dat[1] de Grieken in vele zaken de Romeinen overtroffen, vooral in kunst en geleerdheid. De Romeinen, die veel vazen en andere kunstwerken der Grieken hadden buitgemaakt[2] en overal hun *goede smaak*[3] hadden bewonderd, volgden die kunst ook te Rome na. Zelfs werd de Griekse taal door vele voorname Romeinen gebruikt en offerde men aan hun goden en godinnen. De daden van Orpheus en alles wat Ulixes overkomen is, kenden de Romeinen *even goed*[4] als de Grieken, wier beroemde dichters werden nagevolgd door de Romeinen. Het volgend jaar zult ge de gedichten van Vergilius lezen, welke Romeinse dichter, bij[5] het verhalen van Aenas' lotgevallen, de kunst van Homerus, een Grieks dichter, heeft nagevolgd. Zo werden de Romeinen, na de Grieken overwonnen te hebben, zelf overwonnen.

4.

(tot § 34)

Te Sardes leefde in zeer oude tijden Croesus, een schatrijke koning der Lydiërs. Sardes was een druk-bezochte stad, gelegen[6] in een streek, die niet moerassig maar gezond[7] was. Koning Croesus meende, dat hij van alle gelukkige[8] mensen de gelukkigste was. Toen hij echter enige jaren geregeerd had en evenveel jaren door alle mensen, zowel de voornaamste als de armste, geëerd was[9], kwam Solon, een Atheens philosoof, in Lydië en bezocht[10] den koning. Men zeide, dat Croesus de rijkste, Solon echter de wijste man van die tijd[11] was. Toen Croesus aan zijn gast zijn schatten[12] getoond had, vroeg hij, of men hem niet den gelukkigsten[13]

---

[1] acc. c. inf. [2] potior. [3] elegantia. [4] aeque. [5] in met abl. [6] situs. [7] saluber, -is, -e. [8] felix. [9] met: afficio. [10] adeo. [11] aetas. [12] § 23. [13] beatus.

van alle rijke menschen moest noemen, daar hij zo grote rijkdom bezat als niemand ooit[1] had verworven[2]. Solon echter, die een rechtschapen man was, antwoordde, dat niemand voor zijn dood gelukkig genoemd moest worden, daar alleen diegenen werkelijk gelukkig waren, die nooit ongelukkig werden, dat het echter onzeker was, of Croesus zijn gehele leven lang wel vrij van tegenspoed zou blijven en dat hij gemakkelijk van[3] rijk arm kon worden.

5.

(tot § 38)

De uitkomst heeft geleerd, dat Solon Croesus terecht[4] vermaand had, niet te menen, dat zijn geluk niet kon veranderen[5]. Want Cyrus, koning der Perzen, die reeds veel buitenlandse volken en de meest veraf gelegen landstreken had onderworpen, verklaarde ook aan Croesus de oorlog. Croesus had meer geld dan Cyrus, maar Cyrus had veel meer en betere troepen, die meestal verkieslijker zijn dan veel geld. Derhalve kon men voorzien dat Cyrus Croesus zou overwinnen hetgeen[6] ook gebeurd is. Toen Croesus de volgende dag reeds op de brandstapel stond *om verbrand te worden*[7] en hij de dood zeer nabij was, heeft hij, naar men zegt, met zeer luide[8] stem geroepen: „Solon! Solon!" Toen Cyrus die woorden hoorde[9], beval hij de boeien van Croesus los te maken en vroeg hij hem, wien der hemelgoden hij aangeroepen had. Want hij wist niet, dat Croesus vele jaren vroeger door Solon vermaand was en dat hij, diens[10] woorden gedachtig [zijnde], zo grote smart gevoelde[11]. Croesus verhaalde hem alles; toen had Cyrus medelijden met hem; hij gaf hem zijn rechterhand en schonk hem, naar men zegt, een groot deel van zijn vermogen terug.

[1] umquam. [2] consequor. [3] ex. [4] recte. [5] pass. [6] id quod. [7] gerundivum. [8] magnus. [9] part. [10] ille. [11] afficior.

6.

(tot § 45)

Toen de Lusitaniërs oorlog voerden met de Romeinen, is Sertorius lang hun aanvoerder geweest. De Lusitaniërs verzochten hem[1] voortdurend, dat hij terstond het gehele[2] leger der Romeinen zou aanvallen. Maar Sertorius wist zeker, dat die meer troepen hadden dan hij [en] dat hij derhalve liever enige malen met een deel van hun leger afzonderlijk moest strijden. Daar hij echter zijn soldaten [er] geenszins [van] kon overtuigen, dat ze hem ten onrechte zo dikwijls aanspoorden om verkeerd te handelen, gebruikte hij een list. Hij liet[3] twee paarden halen, waarvan het ene krachtig was, het andere nauwelijks staan kon. Vervolgens beval hij een grijsaard, de staart van het sterke paard langzamerhand *uit te plukken*[4]; een sterke jongeling echter beval hij, de staart van het zwakke paard *in zijn geheel*[5] uit te rukken. Ofschoon die jongeling ijverig zijn best deed, *schoot hij* niets *op*[6]; door den grijsaard echter was het paard spoedig van zijn staart beroofd. Toen vroeg Sertorius opnieuw aan zijn soldaten, of ze niet liever een weinig langer wilden strijden en overwinnen, dan terstond *een beslissend gevecht leveren*[7] en schandelijk overwonnen worden. De meeste soldaten konden toen gemakkelijk worden overgehaald, hem voortaan te vertrouwen.

[1] relat. [2] universus. [3] iubeo. [4] carpo. [5] universus. [6] proficio. [7] proelio decertare.

7.

(tot § 49)

Vandaag moet ge, door enige getallen goed te vertalen, tonen, dat ge de Latijnse telwoorden niet tevergeefs reeds tweemaal hebt geleerd, maar ze zo goed kent, dat ge moogt hopen, ze uw hele leven te zullen onthouden. Om niet alleen die telwoorden goed te leren, welke iedereen zeer dikwijls gebruikt, zoals: 7, 16, 28, 59, 1000, maar ook de grotere getallen gemakkelijk *in het Latijn* te kunnen *uitdrukken*[1], zooals; 1389, 7006, 20723, 213891, moet ge het lijstje der telwoorden niet één- of tweemaal, maar zes- of zevenmaal bestuderen. Zorgt, dat ge niet verwart: 50 en 500, 80 en 800, 90 en 900, telkens 60 en telkens 600, de 40ste en de 400ste, 70 maal en 700 maal. Indien men vraagt: hoe dikwijls?, antwoord dan niet: 40 of telkens 40, maar: 40 maal; indien iemand vraagt: hoe lang? moet men niet zeggen: na 80 jaren, maar: 80 jaren lang, of: een tijdlang, of: zeer lang, of: telkens 6 uur lang. Als Titus 10 vogels gevangen heeft en Lucius ook[2] 10, dan zegge men niet: Titus en Lucius hebben 10 vogels gevangen, maar: Titus en Lucius hebben ieder[3] 10 vogels gevangen.

8.

(tot § 56)

In het jaar 550 vóór Christus[4] is, naar men zegt, gebeurd, wat ik u *ga verhalen*[5]. Ge weet misschien, welke koning toen te Rome regeerde; het was Servius Tullius. Aan een Sabijns huisvader had het orakel geantwoord, dat het schoonste van

[1] Latine exprimo. [2] item. [3] door een distributivum. [4] zie bij thema 2. [5] coniugatio periphr.

zijn runderen te Rome aan de godin Diana moest geofferd worden en dat het vaderland van dengene, die dat zou doen, de heerschappij over[1] de gehele aarde[2] zou verkrijgen, wie hij ook was. Terstond begaf zich derhalve die huisvader naar Rome om zelf het rund te offeren en te bewerken, dat zijn volk[3] niet alleen vrij zou blijven, maar ook over de Romeinen en andere volken zou heersen[4]. Toen hij[5] in de tempel[6] van Diana kwam, vroeg de priester: „Wat zijt ge voor iemand en waartoe zijt gij gekomen?" „Ik ben gekomen," zei de huisvader, „om dit rund aan de godin te offeren" en hij vertelde, wat het orakel geantwoord had. „Dan moet[7] ge," zei de priester, „eerst[8] daarginds heen gaan en *een bad nemen*[9] in de Tiber. Zo wil het de godin, wier beeld ge hier ziet." Maar toen de man weggegaan was, om een bad te nemen, offerde de Romeinse priester snel zelf het rund. Zo is het gekomen[10], dat niet de Sabijnen, maar de Romeinen de overige volken overwonnen.

9.

(tot § 60)

Ik zal u nog[11] een andere orakelspreuk verhalen, die aan Alexander den Grote gegeven is; dan zal niemand uwer aarzelen te zeggen, wien van beiden het orakel meer benadeeld heeft: dien Sabijnsen huisvader of Alexander. Alexander namelijk[12] was door een zeker orakel[13] aangespoord, dengene te laten[14] doden, dien hij de volgende dag het eerst zou ontmoeten. Dit was hem alleen bekend en niet aan *iemand anders*[15]. Als het aan iedereen[16] bekend geweest was, zou-

[1] gen. [2] zie thema 2. [3] gens. [4] impero met dat. [5] relat. [6] aed . . . [7] oportet. [8] comparativus. [9] lavor. [10] fieri. [11] etiam. [12] enim. [13] quidam. [14] iubeo. [15] quisquam alius. [16] unusquisque.

den op die dag alle mensen thuis gebleven zijn. Kort vóór de middag, om elf[1] uur, verliet de koning zijn paleis[2], de zaak bij[3] zich [zelf] overdenkende. Spoedig kwam hem een ezeldrijver tegen, die zich zeer verwonderde, toen de koning plotseling aan zijn dienaren beval, hem te grijpen en te doden. „Heer," sprak hij, „waarom beveelt ge dit te doen? Ik ben 69 jaar oud en nooit heb ik iets[4] misdreven. Heeft soms iemand mij belasterd?" Toen vertelde de koning, waarom hij moest sterven. Maar terstond sprak de ezeldrijver tot hem[5]: „Heer, een van beiden moet[6] sterven, òf ik, òf de ezel. Wien van beiden hebt ge het eerst ontmoet?". Dit vroeg hij, omdat hij de ezel *voor zich uit gedreven*[7] had. Hij heeft geen berouw gehad over zijn slimheid.

10.

(tot § 67)

De Volsci waren reeds dikwijls door Tullius, hun aanvoerder, aangespoord, om aan de Romeinen (die hen enige jaren tevoren hadden onderworpen) opnieuw de oorlog te verklaren. Maar ze vreesden, voor de tweede maal overwonnen te zullen worden en zouden niet overgehaald zijn, *ook al*[8] had Tullius zijn gehele leven [erop] aangedrongen[9]. Deze echter heeft door een list bewerkt, wat hij niet had kunnen bewerken met woorden. Toen n.l.[10] eens vele Volsci te Rome waren samengestroomd, om de spelen te zien[11], was ook Tullius gekomen. Deze[12] zeide tot den consul: „Ik vrees, dat de Volsci deze gelegenheid zullen gebruiken en dat ze, voordat ze uit Rome naar huis teruggaan[13], verscheidene Romeinse burgers zullen doden." Dit alles was niet waar,

[1] ordinale. [2] aed . . . [3] cum. [4] quisquam. [5] relat. [6] gerund. [7] prae se agere. [8] etiamsi. [9] insto. [10] enim. [11] spectare. [12] relat. [13] coni. praes.

maar door hem verzonnen; de consuls echter geloofden het en bevalen[1], ofschoon de spelen nog niet geëindigd waren, dat alle Volsci terstond Rome [moesten] verlaten. Toen begrepen de Volsci, dat de Romeinen hen wantrouwden; maar daar het aan niemand hunner bekend was, wat Tullius aan de consuls had gezegd, kenden ze de oorzaak niet. Derhalve *ontstaken ze in toorn*[2], en thuis gekomen, verklaarden ze aan de Romeinen de oorlog. Zo had de leugen van Tullius twee volken bedrogen: de Romeinen en de Volsci.

11.

(tot § 71)

Toen drie nietswaardige mannen eens begeerden, veel geld te roven, besloten ze, een rijken koopman aan te vallen en te doden. Dat gebeurde ook. Maar toen ze, na hem gedood en zijn schatten geroofd te hebben[3], een kuil groeven, om het lichaam daarin te werpen, zagen dat drie politieagenten[4]. Dezen[5] grepen hen, toen ze wilden vluchten en een van hen zeide: „Waarom doodt gij onschuldige lieden? Aanschouwt het lijk van dezen man. Hebt gij geen medelijden met zijn vrouw en kinderen? Als de rechter dit zou dulden en u niet zou straffen[6], zou [er] de grootste ellende ontstaan. Daarom zult ge moeten sterven." Toen werden ze naar den rechter gevoerd, die, toen hij alles vernomen had, tot een cipier[7] zeide: „Voer hen naar de strafplaats; daar zullen ze worden terechtgesteld." Toen echter de cipier dit volbracht, ontstond er een storm; een hevige slagregen *viel neer*[8] en vele huizen werden door de wind geschokt. Toen

[1] edicere. [2] ira inflammari. [3] part. [4] minister publicus. [5] relat. [6] poena afficio. [7] custos. [8] effundor.

sprak een van de drie mannen tot den cipier: „Zeg mij, vriend, waarom wij niet terugkeren[1]. Wij willen in zulk een slagregen niet verder voortgaan; wij begeren te sterven, terwijl de zon schijnt[2]." Maar de cipier antwoordde: „Niet gij moet klagen, maar ik; want gij behoeft[3] slechts éénmaal door deze storm te gaan; ik echter moet ook [nog] teruglopen[4]."

12.

(tot § 76)

De drie mannen durfden dus niet langer klagen, maar volgden vrijwillig den cipier. Toen deze[5] 's avonds thuis teruggekeerd was en, na gedineerd te hebben, *slapen ging*[6], verheugde hij zich, dat hij zo goed gesproken had. Maar wie op het punt is te sterven, pleegt zich niet te verheugen; ook de drie veroordeelde mannen zouden toen gaarne alles hebben beloofd[7], indien de rechter medelijden met hen had willen hebben. Deze was naar de strafplaats gereden, vergezeld van drie beulen. Want daar de beul van die stad gestorven was en drie andere beulen hem wensten *op te volgen*[8], had de rechter beloofd, dat diegene gekozen zou worden, die zich het best van zijn taak zou kwijten, daar er toevallig drie mannen onthoofd moesten worden. Van de drie beulen vertrouwde ieder[9], dat hij de overigen zou overtreffen, in de mening, dat niemand met zo grote kracht[10] en zo grote [kunst]vaardigheid de bijl kon zwaaien[11] als hij. Nadat ze door den rechter vermaand waren, zich niet te wreken op[12] dengene, die zou overwinnen, lootten ze, wie

[1] regredior. [2] luceo. [3] gerundivum. [4] redeo. [5] relat. [6] cubitum eo. [7] polliceor. [8] succedo (alicui). [9] unusquisque. [10] vis. [11] iactare. [12] acc.

het eerst een der drie mannen zou onthoofden[1], wie den tweeden zou doden, wie den derden. Wat toen gebeurde, vertel ik u later.

13.

(tot § 80)

Ofschoon het regende, waren er, naar men zegt, 19000 mensen aanwezig, om te zien, wat er gebeuren zou. Het schijnt, dat alleen diegenen afwezig waren, die niet hadden kunnen komen. Want de rechter had bevolen, dat de toegang opengesteid werd voor zoveel mensen als de plaats bevatten kon. Toen de eerste beul den eersten man met één slag[2] het hoofd had afgehouwen[3], meenden allen, die aanwezig waren, dat niemand hem kon overtreffen en twijfelden niet, of hij zou de beul van hun stad worden. Maar ook aan den tweeden beul ontbrak de handigheid niet. Hij[4] trok[5] op de hals van den tweeden man twee strepen en trof[6] hem zóó, dat de bijl *tussen* de beide strepen *door ging*[7]. Maar toen hij reeds overtuigd was, dat die slag hem voordelig zou zijn, sprak de derde beul: „Ik moet derhalve hetzelfde met [nog] groter kunst doen; het zal gebeuren." „Dat zult ge niet kunnen", sprak de rechter, „en ik geloof niet, dat het gebeuren zal". De beul zwaaide[8] zijn bijl, maar de man, die gedood moest worden, zeide: „Gij hebt mij niet geraakt; uw bijl is niet bevochtigd met mijn bloed." De beul echter sprak slechts: *„Snuit uw neus*[9]*"* en toen dat gebeurde, viel het hoofd op de aarde. Ge begrijpt, dat de derde beul gekozen werd.

[1] imperf. [2] ictus IV. [3] praecido. [4] relat. [5] duco. [6] percutio. [7] transeo inter. [8] zie thema 12. [9] me emungo III.

14.

(tot § 84)

Toen Caesar 25 jaar oud was, wilde hij naar het eiland Rhodus varen, daar hij niet zijn gehele leven te Rome wilde blijven, maar liever elders beroemde redenaars wilde bezoeken; want hij wilde, naar men zegt, ook zelf redenaar worden. Maar enige zeerovers namen hem op de zee gevangen en zeiden: „Gij zult verkocht worden, als ge ons niet 20 talenten betaalt." Caesar echter, vertrouwende op zijn rijkdom, antwoordde, dat hij meer waard was en dat hij hun 50 talenten wilde betalen. „Wilt mij derhalve niet verkopen", sprak hij, „want als ik verkocht ben[1], zal ik u niet voordelig kunnen zijn." Toen de zeerovers vernamen, dat Caesar hun zoveel winst zou aanbrengen, zeiden ze: „Hij moet niet verkocht worden, maar als hij ons die 50 talenten geeft, zij[2] hij vrij." Ook boden ze hem spijzen aan en wanneer hij wilde slapen, durfden ze bijna niet spreken, uit vrees, dat hij, woedend geworden, het beloofde geld niet zou willen geven. Toen ze in Azië gekomen waren, bood Caesar hun de 50 talenten aan, die ondertussen door zijn dienaren gehaald waren; maar toen de zeerovers weggegaan waren, achtervolgde hij hen terstond en nadat hij ze gevangen genomen had[3], liet[4] hij hen doden. Zij kwamen allen ellendig om.

15.

(tot § 92)

Gij herinnert u allen, dat dezelfde Caesar, toen hij de Rubico was overgetrokken[5], de oorlog in Italië is beginnen

[1] part. [2] imper. II. [3] part. [4] iubeo. [5] part.

te voeren. De senaat kende Caesar en haatte [hem] en daar de senatoren liever wilden, dat Pompeius dan dat Caesar te Rome heerste[1], en ze Caesar te gronde wilden richten, hadden ze bevolen, dat hij zijn leger moest ontbinden[2]. Caesar mocht derhalve niet met zijn leger buiten zijn provincie gaan, welke door de Rubico van[3] Italië werd gescheiden[4]. Hij herinnerde zich echter, dat snelheid in[5] het handelen hem altijd voordeelig geweest was; hij wilde liever terstond omkomen dan te laat overwinnen en voerde zijn troepen over de rivier. Zelfs [nog] over duizend jaar zullen de mensen, die dan leven, de woorden kennen, die Caesar, naar men zegt, toen gesproken heeft: „De teerling[6] is geworpen." Anderen beweren, dat hij gezegd heeft: „De teerling zij[7] geworpen." Misschien heeft hij geen van beide woorden gebruikt, maar Grieks[8] gesproken. Ofschoon hij slechts een klein leger bij[9] zich had, stelde hij de zaak niet uit, maar *rukte* terstond naar Rome *op*[10]. Na die stad genomen en overal zijn vijanden overwonnen te hebben[11], stond hij alleen aan het hoofd van het Romeinse rijk. Wat er echter twee jaar later gebeurd is, weet gij *even goed*[12] als ik.

16.

(tot § 94, d)

Toen Caesar tot zeer grote macht was opgeklommen, vreesden enige Romeinse mannen, dat zijn macht de staat tot nadeel zou strekken en besloten ze, hem aan te vallen en te vermoorden. Toen hij derhalve op de Iden[13] *van Maart*[14] van het jaar 44 vóór Christus in de senaat kwam, ofschoon

[1] regno. [2] dimitto. [3] ab. [4] divido. [5] gen. [6] alea. [7] imper. v. esse. [8] Graece (adv.) [9] cum. [10] contendo. [11] part. [12] aeque. [13] zie § 16. [14] Martius (adi.).

een waarzegger hem had aangeraden, zich voor[1] die Iden van Maart te hoeden, naderde [hem] terstond Tillius Cimber, die die rol[2] op zich genomen had en verzocht hem, dat zijn broeder uit de ballingschap zou mogen terugkeren. Maar Caesar weigerde en weerde hem af. Tillius echter week niet, maar greep Caesar's toga vast. Dat was het teken voor de anderen, die terstond van alle kanten aansnelden en Caesar weigerde en weerde hem af. Tillius echter week niet, zegt, dat Caesar, toen hij Brutus aanschouwde onder de mannen, die hem aanvielen[4], deze woorden gesproken heeft: „Ook gij, mijn zoon?"[5] De geneesheer Antistius zeide later, bevonden te hebben, dat slechts één wonde dodelijk[6] geweest was, welke Caesar in de borst had ontvangen. Zo werd Caesar gedood door degenen, die hem vroeger vereerd hadden, maar die meenden, dat zijn macht langzamerhand te zeer gegroeid was.

17.

(tot § 94, 1)

Omdat de werkwoorden, die ge onlangs geleerd hebt, hiertoe nuttig zijn, zal ik ze gebruiken, om u te zeggen, wat ge moet[7] doen, om u later niet te schamen. Wanneer ge de Latijnse taal moet leren, hetzij om die na enige jaren zelf te onderwijzen, hetzij omdat ge de kennis ervan om[8] andere redenen nodig hebt, zucht [dan] niet[9], weest niet bedroefd, wordt niet toornig, veracht die schone taal niet, mompelt niet, dat ge uw hoofd moet volstoppen met onnutte kennis, beledigt de beroemde Latijnse schrijvers niet door hun boeken slecht te vertalen, maar verheugt u. Want de

[1] acc. [2] zie § 24. [3] infligo. [4] part. [5] zonder vraagpartikel. [6] letalis. [7] gerundivum. [8] de. [9] overal: ne met perf. coni.

fortuin is u gunstig geweest en heeft u toegestaan, wat velen niet gegeven is. Weest overtuigd, dat ge, wanneer ge deze gelegenheid gebruikt, tot uw ouderdom de vruchten van uw ijver zult genieten. Later zult ge u gaarne die ijver herinneren, waardoor ge nu uitmunt en zeggen: „Als wij vroeger onze plicht slecht vervuld hadden, zouden we nu berouw hebben over onze nalatigheid; als we vroeger onze kennis niet vermeerderd hadden, maar toegegeven[1] hadden aan luiheid, zouden we nooit hebben kunnen doen, wat we nu hebben voltooid." Zeer veel mensen hebben dit reeds ondervonden en ze hebben zich geschaamd.

18.

(tot § 94, r)

Toen de Atheners in zeer oude tijden tot losbandigheid waren vervallen[2], wilde de tiran Pisistratus hun staat genezen en de vrijheid van *ieder afzonderlijk*[3] verminderen, opdat de vrijheid van de gehele staat zou vermeerderd worden. Maar de Atheners, die zich eerst verheugd hadden, schenen spoedig vergeten te hebben, hoe grote rampen ze vroeger hadden geleden; want er ontstond te Athene grote ontevredenheid. Als ze het gedurfd hadden, zouden ze Pisistratus niet gespaard, maar hem verdreven of zelfs vermoord hebben. Sommigen zeiden[4]: „Als hij blijft, vertrekken wij uit Athene"; anderen klaagden en mompelden, dat hun belangen[5] verwaarloosd waren, dat ze zelf benadeeld werden en dat ze hoopten, spoedig het juk af te schudden, dat hen zo lang gedrukt had. Ze zeiden, dat ze liever wilden sterven dan

[1] indulgeo. [2] delabor. [3] singuli. [4] overal: perf. [5] res.

langer die rampen lijden. Toen begreep Aesopus, een beroemd Atheens dichter, dat een groot gevaar den tiran bedreigde[1], niet omdat hij wreed gehandeld had, maar omdat de mensen zijn heerschappij niet wilden verdragen en hij vertelde hun een fabel, door hem verzonnen, die ik u te vertalen wil geven.

19.

(tot § 94, u)

In een zeker moeras woonde een menigte kikvorsen, die zeer grote vrijheid genoten. Maar toen langzamerhand al die kikvorsen, zich verheugende over die vrijheid, begonnen te doen, wat ieder[2] behaagde[3], zagen ze spoedig in, dat ze te gronde zouden gaan, als niemand die losbandigheid zou beteugelen. Derhalve verzochten ze Juppiter, hun een koning te geven, om[4] te zorgen, dat de kikvorsen voortaan hun plicht vervulden. De vader der goden lachte en wierp een balkje in dat moeras. Toen dit[5] in het water viel, werden de kikvorsen hevig[6] verschrikt en, ofschoon het niet aan kikvorsen eigen is te zwijgen, verstomden ze allen, menend, dat hun koning, door Juppiter gezonden, gekomen was. Toen echter die koning zweeg en twee uur later [nog] niets gezegd noch gedaan had, maar steeds rustig[7] gelegen had, hief een zeer dappere kikvors zijn kop uit het moeras op, raakte den koning aan, dompelde[8] hem in het water, *duwde* hem *voor zich uit*[9] en toen de koning toch [nog] niet wilde spreken, verachtte hij hem, ging [boven] op zijn buik zitten, trots op zijn dapperheid, en *kwaakte* de andere kikvorsen *te zamen*.[10]

[1] immineo (alicui). [2] quisque. [3] coni. [4] door relat. [5] relat. [6] per-. [7] adi. [8] mergo. [9] propello. [10] coaxando cogere.

20.

(tot § 104)

Toen ongeveer 1000 kikvorsen uit dat moeras te voorschijn waren gekomen en op de oever bij het balkje waren gaan zitten, begon onze kikvors te spreken: Hun[1] koning was gekomen, maar wat voor een koning! Juppiter had hen schandelijk bedrogen. Ze hadden een koning nodig, om[2] de kikvorsen, die iets misdaan hadden, te straffen of, als het nodig was, hen te verbannen[3]; een houten koning echter kon dat niet doen. Toen hij eindelijk opgehouden had te spreken, besloten de kikvorsen, een anderen koning te vragen. Om Juppiter over te halen, deden ze de gelofte, hem een tempel te zullen bouwen[4] en daarin een gouden beeld te zullen plaatsen. Toen zond Juppiter hun een waterslang, om het ambt van koning te vervullen. Nadat deze[5] den vorigen koning verbrand had, greep hij twee kikvorsen, roostte ze en at ze op. Zoo kwam het, dat de kikvorsen spoedig berouw hadden, een anderen koning gevraagd te hebben. Maar ze konden Juppiter niet *gunstig stemmen*[6]. Omdat ze den goeden koning niet hadden houden, wilde hij den slechten niet wegnemen. — Toen Aesopus deze fabel verhaald had[7] zeide hij: „Atheense mannen, *past op*[8], dat in deze stad niet hetzelfde gebeurt, wat aan de kikvorsen is overkomen."

21.

(tot § 104)

Een landbouwer stond 's avonds bij de zee te denken[9]. Wat hij dacht, kan ik niet zeggen, daar hij het niemand

[1] indir. rede. [2] door relat. [3] zie § 14. [4] construo. [5] relat. [6] plac . . . [7] part. [8] caveo. [9] part.

verteld heeft. Maar plotseling zag hij een schip op de zee en daar de wind sterk was, meende hij aanvankelijk, dat de schipper daarvan profiteerde[1]. Maar die wind was den schipper geenszins voordeelig, want hij *zweepte* de golven *op*[2], zodat de landbouwer spoedig bemerkte, dat de achtersteven snel zonk[3] en kort daarna, dat het gehele schip gezonken was. Toen werd hij toornig en sprak: „O zee, ik heb u altijd vertrouwd; maar nu zie ik, dat de mensen door u benadeeld worden. Gij vernietigt de schepen, die zij gebruiken om winst te behalen[4] en hen zelf doodt gij, ofschoon zij u geen kwaad gedaan[5] hebben. Mocht er nooit een schip gebouwd zijn!" Maar de zee antwoordde hem[6]: „O mens, zeg mij, wie dien schipper ten gronde gericht heeft. Durft ge mij dat verwijten? Heeft niet de wind het gedaan? Als de winden [er] niet waren, zou ik niemand benadelen. Niet ik, maar de winden alleen maken, dat de mensen omkomen." Men meent, dat deze fabel verzonnen is door Babrius, welke Romeinse dichter voor het schrijven van zijn gedichten de Griekse taal gebruikte.

22.

(tot § 112)

Zoals men weet, vereerde men te Rome zeer veel goden; enige daarvan[7] schijnt men Lares genoemd te hebben. Wat is een Lar? De Lares (meestal immers gebruikt men van dit woord het meervoud[8]) waren aanvankelijk een soort godheden, die de kruiswegen en de akkers beschermden[9]. Later zijn ze ook de goden der afzonderlijke families geworden. Als men thans over de Lares spreekt, worden met die naam

[1] = genoot. [2] tollo, perf. [3] gebruik: mergo. [4] facere. [5] met afficio. [6] relat. [7] relat. [8] numerus pluralis. [9] praesideo met dat.

meestal de Lares Familiares aangeduid[1], op wier altaar de huisvaders plachten te offeren, om hen gunstig voor zich te stemmen[2]. Men meende namelijk, dat de Lares de families beschermden[3]. Hun werden door de Romeinen, vooral na de maaltijd, kransen en wijn geofferd, misschien ook [nog] andere zaken. Voordat de Romeinse meisjes huwden[4], wijdden[5] ze aan de Lares haar poppen, om te tonen, dat ze opgehouden hadden te spelen. In het Lararium stonden ook de beelden van andere goden; dit waren de „Penates"; men zegt, dat aan de Penaten vooral de stoffelijke[6] goederen werden toevertrouwd[7], de Lares echter de geestelijke[8] goederen beschermden. Hoe de zaak ook moge staan, het schijnt me toe, dat ik genoeg over die goden gesproken heb. Overigens waren dat niet de grootste goden der Romeinen.

23.

(tot § 123)

Ge weet, dat Cicero onder zijn consulaat een samenzwering ontdekt heeft. De snode Catilina wilde, naar het schijnt, de staat te gronde richten, opdat zijn [eigen] rijkdom en macht zouden groeien. Ofschoon Cicero tot collega Antonius had, die Catilina in het eerst niet vijandig schijnt geweest te zijn, heeft hij zich zo flink gedragen, dat men hem Vader des Vaderlands genoemd heeft en heeft hij Antonius tegen diens zin gedwongen, hem bij het redden van Rome te helpen. Na gezorgd te hebben, dat alle Romeinen overtuigd werden, dat een samenzwering hun leven en bezit[9] bedreigde[10], verzocht hij de praetoren Flaccus en Pomptinus, om enige samenzweerders, die van plan waren uit Rome te vertrekken,

[1] designare. [2] zie bij thema 20. [3] tueor. [4] coni. [5] dicare. [6] externus. [7] committo. [8] = van de geest. [9] bona, -orum. [10] zie thema 18.

onderweg gevangen te nemen. Als [echte] militairen[1] volvoerden de praetoren deze opdracht snel en brachten verscheidene mannen gevangen naar Rome. Daar beraadslaagde men in de senaat, wat men moest doen. Caesar wilde, dat ze in *verzekerde bewaring*[2] zouden gehouden worden, maar de meeste senatoren waren van mening, dat men hen moest doden, die midden in de stad over haar ondergang hadden beraadslaagd. Het eerst werd Lentulus gedood, daarna enige anderen; Catilina zelf echter was uit Rome gevlucht.

24.

(tot § 129)

Het is u bekend, dat Frans de eerste, koning van Frankrijk[3], regeerde van het jaar 1515 tot het jaar 1547. Deze had een hofnar[4], die zeer dikwijls, soms zelfs midden in de nacht ontboden werd, om den koning te vermaken. Hij had den koning reeds vele jaren trouw gediend en in die jaren hadden zijn grappen[5] dikwijls bewerkt, dat de koning lachte. Daarom werd hij benijd door een zekeren[6] man, die veel ouder was dan hij, maar die door den koning minder begunstigd werd; daar ik zijn naam niet ken, zal ik hem Petrus noemen. Eens kwam de nar bedroefd bij den koning en zei: „Heer, ik vrees, dat ik over enige dagen zal moeten sterven en ik zal u zeggen, wat de oorzaak is van mijn vrees. Twee jaar geleden haatte Petrus mij reeds, maar daar gij mij onlangs drie keer op één dag geprezen hebt, haat hij mij nu *zo diep*[7], dat hij mij wil doden." De koning antwoordde: „Als hij dat doet, wordt hij twee uur na die moord zelf opgehangen[8]." De nar echter, die van kindsbeen

[1] homo militaris. [2] custodia. [3] Francogallia. [4] scurra aulicus. [5] zie § 22. [6] quidam. [7] tantopere. [8] suspendio („door ophanging") interimi.

af gewoon was geestig te antwoorden, zelfs in zo treurige[1] omstandigheden[2], zei: „Heer, ik zou liever willen[3], dat dat twee uur vóór de moord gebeurde."

25.

(tot § 138)

Onder de regering[4] van Romulus naderden[5] de Sabijnen Rome langs verscheidene wegen aan de rechter en aan de linker kant en waren reeds niet ver van Rome verwijderd. *Van dag tot dag*[6] werd het gevaar groter, zozeer, dat men in heel Rome vreesde, dat hun aanvoerder Tatius spoedig te Rome zelf zou heersen en vele Romeinse burgers zou laten[7] doden. Tarpeia, die men niet moet rekenen onder de vaderlandlievende vrouwen, was uit de stad gegaan, om water te halen uit een naburige bron. Toen ze[8] ongeveer honderd schreden was voortgegaan, ging ze op een boomstronk zitten, om te rusten en zette haar kruik op de grond. Enige Sabijnse soldaten, daar toevallig gekomen, spraken haar aan en beloofden haar, dat ze haar zouden geven, wat ze aan[9] de linker hand droegen, als ze hen 's avonds heimelijk in de burcht van Rome bracht. Tarpeia, menende, hun gouden ringen te zullen krijgen en verheugd[10], dat ze zo gemakkelijk rijk zou worden, zorgde, dat ze ongemerkt in de burcht kwamen. Maar het bleek, dat de Sabijnen haar hadden bedrogen; want toen ze de burcht bemachtigd hadden[11], doodden ze de snode Tarpeia het eerst van allen met hun speren, zeggende, dat ze ook die aan de linkerhand gedragen hadden.

[1] miser. [2] res. [3] coni. praes. [4] gebruik: regnare. [5] appropinquare met dat. [6] in dies. [7] iubeo. [8] relat. [9] in. [10] zie § 75, aanm. [11] partic.

26.

(tot § 143)

Aan Oenomaüs, die Elis[1] onder zijn macht gebracht had en te Pisa[2] regeerde, had het orakel niets goeds voorspeld, maar iets verschrikkelijks. Toen hij namelijk [mannen] naar Delphi zond om [het orakel] te raadplegen[3], antwoordde de Pythia niets anders dan dit: dat de koning door zijn schoonzoon zou gedood worden. Ofschoon de liefde van Oenomaüs voor zijn dochter Hippodamia zeer groot was, wilde hij sinds die tijd niet, dat zij huwde, ofschoon de voornaamsten der Grieken haar *ten huwelijk vroegen*[4]. Want hij meende, dat een schoonzoon voor hem de grootste aller rampen zou zijn. Maar daar hij zich schaamde over zijn vrees en niet wilde dat de mensen hem laf noemden (het is immers aan vreesachtigen eigen, dapper te willen schijnen), verzon hij een list. Daar zijn paarden van alle paarden het snelst liepen, zei hij tot degenen, die met Hippodamia wilden huwen: „Ik wil, dat gij[5] u eerst een koningsdochter waardig toont. Wij zullen een wagenren houden[6]; als gij overwint, huwt ge met mijn dochter; maar als ik overwin, wordt ge gedood." Reeds velen van hen hadden zich dapper getoond en hadden het gewaagd, de wedstrijd aan te nemen; maar allen bleken voldoende moed, maar te weinig geluk te hebben.

27.

(tot § 147)

Toen reeds een groot aantal mannen door Oenomaüs overwonnen en gedood waren, kwam Pelops te Pisa. Wie van u

[1] Elis-, -idis. [2] Pisa, -ae. [3] consulo, supinum. [4] in matrimonium peto. [5] sing. [6] habeo.

kent niet dien zoon van Tantalus, begerig naar roem, dapper en[1] sterk? Toen deze[2] vernomen had, hoe duur de liefde tot Hippodamia velen te staan gekomen was, kocht hij, ervaren in het bedriegen maar niet bedreven in wagenrennen, den wagenmenner van Oenomaüs, die Myrtilus heette, om, door hem veel geld te beloven, opdat deze om zijnentwille een zwakke[3] as aan de wagen van zijn heer zou bevestigen[4]. Hij hoopte namelijk, dat Oenomaüs zou vallen en sterven. De wagenmenner, een man van grote trouweloosheid, beloofde, dit te doen en inderdaad gebeurde het, dat Oenomaüs viel en stierf. Stervend smeekte hij Pelops, hem gedachtig te zijn en zijn dood te wreken. Toen Myrtilus derhalve kort daarna het loon voor[5] zijn hulp vorderde, werd hij, ofschoon zij beiden aan de misdaad deelachtig waren, door Pelops in de zee geworpen[6]. Deze bemachtigde toen zelf de heerschappij van Oenomaüs, huwde diens dochter en onderwierp de naburige volken. Begrijpt ge nu, van[7] wien de naam Peloponnesus is afgeleid[8]? Gebruikt, om dat te vinden, uw eigen spitsvondigheid.

28.

(tot § 152)

De naam Milo is vooral bekend door een redevoering, welke de redenaar Cicero voor hem gehouden heeft, toen hij van moord was aangeklaagd. Milo en Clodius waren beiden[9] begerig naar het consulaat. Toen Clodius eens op de Via Appia door Milo en diens vrienden gewond was, wilde Milo liever wegens moord veroordeeld worden dan medelijden hebben met zijn vijand en doodde hem. Maar om niet ter dood of tot ballingschap veroordeeld te worden, verzocht

[1] -que. [2] relat. [3] fragilis. [4] subiungo (aliquid alicui rei). [5] gen. [6] deicio. [7] a. [8] duco. [9] ambo.

hij den beroemden redenaar Cicero, hem te verdedigen, daar het voor hem van belang was, goed verdedigd te worden en hij zich vele schone redevoeringen herinnerde, door Cicero gehouden. Deze was, zoals ge weet, ervaren in de redenaarskunst; maar toen hij voor Milo moest spreken[1], was hij zich [zelf] niet meester, zoodat hij zich schaamde voor de rechters en dezen medelijden met hem hadden. Milo echter werd tot verbanning veroordeeld en begaf zich naar Massilia. Later gaf Cicero zijn redevoering uit, maar veel schoner dan ze inderdaad gehouden was. Toen Milo te Massilia deze redevoering las en hem die andere, erbarmelijke[2] redevoering voor de geest kwam, zei hij: „Als Cicero toen zó gesproken had, zou ik nu niet te Massilia zijn."

29.

(tot § 157)

Door de fabel welke ik u ga vertellen[3], heeft Aesopus willen tonen, dat men moet vergeven aan degenen, die tegen hun wil iemand benadelen[4]. — Toen een herder zich eens op de grond[5] had neergelegd[6], om te slapen en de zorgen van het leven te vergeten, naderde hem een vlieg en beet hem [in] het hoofd; de herder was namelijk kaal. Deze[7] verwenste de vlieg en wilde haar doodslaan[8]; de vlieg echter, die den man reeds te voren gewantrouwd had, vloog snel weg, zodat de man zich zelf *een oorveeg gaf*[9]. Toen sprak de vlieg: „Ge hebt mij met de dood willen straffen, omdat ik u gebeten heb; wat zult ge nu derhalve doen, daar ge u zelf zo grote smaad hebt aangedaan?" De herder antwoordde haar[10]: „Ik wens u geluk met uw

[1] dico. [2] miser. [3] coniug. periphrastica. [4] coni. [5] zie § 20. [6] sterno. [7] relat. [8] opprimo. [9] alapam ducere (alicui). [10] relat.

redding, want als ik u had kunnen doden, geloof me, dan zou ik u niet gespaard hebben. Maar wat gij gedaan hebt, is geenszins gelijk aan het nadeel, dat ik zelf mij heb toegebracht[1]. Ik wilde mijzelf bevoordelen, maar gij, boosaardig dier, gij belaagt de mensen en, nadat[2] ge hen gestoken hebt, gaat ge voort hun bloed te drinken." Dit zeggende dreigde de herder de vlieg met zijn stok[3], zodat deze terstond vluchtte, om elders *haar geluk te beproeven*[4].

30.

(tot § 161)

Toen een leeuw eens door honger gekweld werd, overreedde hij een ezel hem in het jagen bij te staan. Daar de ezel meende, dat dit hem tot voordeel zou strekken en hij den leeuw vertrouwde, beloofde hij, alles te doen, wat deze zou bevelen. Ook als hij hem gewantrouwd had, zou hij zich niet hebben durven verzetten tegen den koning der dieren. Deze[5] zeide: „Gij moet[6] hier in het struikgewas gaan staan en met luide[7] stem schreeuwen, opdat ge het wild vrees aanjaagt en dit mij tegemoet loopt." Dit[8] gebeurde en de vluchtende dieren werden door den leeuw niet gespaard, ofschoon vele hem smeekten, medelijden met hen te hebben. Toen hij de grond met veel bloed besprenkeld had en verzadigd[9] meende te zijn, keerde hij naar den ezel terug, die terstond zeide: „Is mijn stem u niet van groot nut geweest? Is ze niet verschrikkelijk?" „Zeer verschrikkelijk", zeide de leeuw, „ik weet niet, met welk geluid ze vergeleken kan worden; zelfs ik zou vluchten... als ik u niet kende." —

[1] met: afficio. [2] cum. [3] zie: § 22. [4] fortunam temptare. [5] relat. [6] gerundivum. [7] magnus. [8] relat. [9] zie § 25.

Door deze fabel vergelijkt Aesopus de mensen, die geenszins dapper zijn, maar *een grote keel opzetten*[1], met die ezel: het gelukt hun, velen te misleiden, maar ze *worden uitgelachen*[2] door degenen, die hen goed kennen.

31.

(tot § 165)

Toen Thetis, een godin der Grieken, met Peleus[3] huwde, waren alle goden en godinnen tot de bruiloft uitgenodigd behalve Discordia. Deze was hevig verontwaardigd over die belediging en besloot ze te wreken. Ze begaf zich derhalve naar het huis, waarin de bruiloft gevierd werd, en wierp tussen de gasten een gouden appel, waarop deze woorden geschreven waren: „hij worde gegeven aan de schoonste." Terwijl allen zich over dit voorval verwonderden[4], durfden drie godinnen, Juno en Venus en Minerva, de appel voor zich opeisen. Toen ze echter Juppiter verzochten, de zaak te beslissen, beval hij haar, zich tot Paris te wenden; dat was een zoon van Priamus, den koning van Troje. Maar toen ook Paris niet wist, aan wie der drie godinnen de appel gegeven moest worden, beloofde Juno hem, hem een grote macht te zullen schenken, als hij haar de appel toewees, Minerva beloofde hem wijsheid, Venus echter beloofde te zullen zorgen, dat hij Helena, die alle vrouwen in schoonheid overtrof, zou huwen. Toen kreeg Venus de appel. Juno echter en Minerva klaagden hevig over haar lot en waren sinds die tijd de stad Troje vijandig; vooral Paris werd door haar beiden gehaat.

[1] maxima voce clamare. [2] derisui esse (alicui). [3] zie § 19. [4] part.

32.

(tot § 169)

Venus zorgde toen, dat Paris door zijn vader als gezant naar Griekenland gezonden werd. Hij ging dus in[1] zijn vaderland scheep, voer de Cycladen voorbij en landde op[2] het strand van Griekenland. Verscheidene dappere mannen voerde[3] hij met zich mee over de zee, maar had zijn plan voor hen verborgen. Te Sparta namelijk, een stad van Griekenland, heerste Menelaüs, met wien Helena, die Paris wilde roven, gehuwd was. Paris werd door Menelaüs *gastvrij opgenomen*[4], daar deze grote menslievendheid bezat en niet bemerkte, dat Paris hem belaagde en zich op de roof van Helena voorbereidde. Toen Menelaüs echter eens naar Creta vertrokken was, begreep Paris, dat dit hem tot nut strekte en overreedde hij Helena met hem heimelijk Sparta te verlaten en naar Troje te varen. Menelaüs, te Sparta teruggekeerd, vernam spoedig, wat er gebeurd was, ofschoon zijn vrienden de zaak eerst voor hem wilden verbergen. Hij treurde zeer over de trouweloosheid van Helena en verzocht alle Griekse vorsten, met hem naar Troje te vertrekken, Helena van Paris terug te vorderen en het schone Troje te verwoesten. De meesten van hen besloten met hem te vertrekken, om hem te helpen.

33.

(tot § 175)

Thans wil ik u vertellen, waarom bijna alle vorsten van Griekenland uit hun gebied trokken, om Menelaüs te helpen, zodat deze sneller dan men zou vermoeden meer dan

[1] zie § 132. [2] ad; zie § 130. [3] traduco. [4] hospitio recipere.

10.000 soldaten op de been bracht. — Vroeger hadden zeer veel Griekse prinsen met Helena willen huwen. Ofschoon zij echter allen uit een adellijk geslacht gesproten waren, durfde haar vader haar eerst aan niemand ten[1] huwelijk geven, uit vrees[2], dat de overigen zich op hem zouden wreken en hem uit zijn rijk zouden verdrijven of van het leven beroven. Maar eindelijk werd hij overreed, toe te staan, dat Helena huwde met dengene, dien ze zelf zou uitkiezen. Hij beval echter, dat ieder van hen te voren zou zweren, dat hij zich, als hij niet gekozen werd, van onrecht zou onthouden en dat hij dengene, dien Helena zou kiezen, steeds zou helpen, als deze hulp nodig had. Allen, ten getale van 43, legden de eed af. Daarna koos Helena een van hen, met name Menelaüs, en huwde met hem. Derhalve moesten[3] na de roof van Helena[4] al degenen, die haar vroeger hadden willen huwen, Menelaüs helpen om haar van Paris terug te eisen en, als deze haar niet teruggaf, Troje te belegeren; dat is, dunkt[5] mij, zonneklaar.

34.

(tot § 183)

Nadat Menelaüs, treurend over de roof van Helena, met vertoornd gemoed zoveel mogelijk troepen verzameld had, werd zijn broeder Agamemnon tot aanvoerder dier troepen gekozen; en niet ten onrechte, want hij was machtiger dan Menelaüs en een man van beleid en grote dapperheid. Hij vertrok met alle troepen en onder grote geestdrift van allen naar Troje. Maar ofschoon de Grieken bij Troje op dappere wijze streden en de soldaten hun plicht met veel[6] ijver ver-

[1] in met acc. [2] part. [3] debeo. [4] abl. abs. [5] gebruik: videri. [6] zie § 36.

vulden, gelukte het hun aanvankelijk niet, de stad Troje te bemachtigen. Toen ze tien jaar lang vruchteloos met de Trojanen gestreden hadden en hun in schijn somtijds schade hadden berokkend[1], in werkelijkheid echter niets *verder gekomen*[2] waren, besloten, naar men zegt, hun aanvoerders, een list te gebruiken, omdat ze de vijanden in een slag niet konden overwinnen. Ge weet, dat ze toen een houten paard gebouwd en dat met soldaten gevuld hebben; ge weet ook, met welke bedoeling ze dat deden. Maar met uw verlof zal ik u nogmaals op de rij af al datgene[3] verhalen, wat toen gebeurd is, daar ik eraan twijfel, of ge u alles wel goed herinnert. Vertaalt derhalve met groote zorg dit, wat [hier] volgt.

35.

(tot § 188)

Toen het houten paard met soldaten gevuld was, trokken de Grieken in stilte uit de legerplaats. De Trojanen echter meenden, dat ze uit[4] vrees gevlucht waren; ze beroemden zich op hun dapperheid en juichten reeds over de overwinning. Onder groot geschreeuw verlieten meer dan duizend mensen de stad Troje, om de legerplaats der Grieken te bezichtigen, daar ze niet vermoedden, met welke bedoeling die zo plotseling waren vertrokken. Midden in de legerplaats stond het paard en toen ze dat[5] zagen, verheugden de meesten zich [nog] veel meer, gingen er om heen staan en zeiden, dat het veel waard was en dat men het naar Troje moest slepen, om het later duur te verkopen. Sommigen echter wantrouwden de zaak en, treurend over de lichtzinnigheid hunner medeburgers, trachtten ze op alle wijzen hen te over-

[1] met: afficio. [2] proficio. [3] plur. [4] gebruik: perterritus. [5] relat.

reden, het paard zo spoedig mogelijk te verbranden. Bij toeval was ook een zekere priester van Apollo aanwezig, met name Laocoön, die verstandiger was dan de anderen. Deze wierp een speer in de buik van het paard, zodat allen door de klank bemerkten, dat het hol was. Toen Laocoön echter kort daarna met zijn beide zonen offerde, werden ze alle drie door slangen gedood.

36.

(tot § 190)

Toen Laocoön door die slangen gedood was, verheugden de meesten der Trojanen zich des te meer, zeggende, dat de goden zelf door diens straf getoond hadden, dat hij ten onrechte het paard had gevreesd. Ze meenden nu beveiligd te zijn tegen elk gevaar; vrij van vrees wilden ze het paard naar Troje trekken en ofschoon dat paard vol vijanden was, waren ze niet bezorgd voor hun stad, op wier schoonheid ze terecht trots waren. Plotseling naderde een Grieks soldaat met gebonden handen koning Priamus en sprak: „Hebt medelijden met mij, Trojaanse mannen, en zorgt voor mij. Ik heet Sinon; ofschoon ik geen enkele straf verdiende[1], wilden de Grieken mij aan de Goden offeren, maar door een toeval heb ik kunnen vluchten. Nu ben ik hier gekomen, vertrouwend op uw menslievendheid. Matigt uw toorn en neemt mij in de stad op; met die éne gunst zal ik tevreden zijn." Ofschoon de meesten van degenen, die koning Priamus over die zaak raadpleegde, hem aanrieden, voor die man op zijn hoede te zijn, besloot de koning, hem te sparen. Hij beval, hem van zijn boeien te bevrijden en verzocht hem, te zeggen, waarom de Grieken dat paard hadden achtergelaten.

[1] gebruik: dignus.

37.

(tot § 192)

Sinon, door wien de Grieken de Trojanen wilden te gronde richten, en die begaafd was met grote welsprekendheid, antwoordde: „Toen de Grieken wilden vertrekken, omdat ze meenden, Troje nooit te zullen bemachtigen, besloten ze dit houten paard nabij de stad als een wijgeschenk voor de goden achter te laten, opdat ze vóór de winter behouden in Griekenland zouden terugkeren. Daarom hebben ze het zó groot gemaakt dat het niet door Troje's poorten kan getrokken worden; want indien het binnen de muren van uw stad komt, zal het niet de Grieken, maar u zelf tot nut strekken en zal de welwillendheid der goden jegens u terstond veel groter worden. Ik zie, dat ge het reeds stadwaarts wilt slepen, maar als ge, vermoeid van de arbeid, bij de stad komt, zult ge bemerken, dat het paard groter is dan de poort. Wilt derhalve niet trachten te doen, hetgeen boven uw krachten is." Toen degenen, die bij Priamus stonden, dit hoorden, zeiden ze: „Laten we de poort afbreken, om het paard binnen de muren te brengen[1], want het zal ons tegen de verwachting tot groot nut strekken." „Wat mij betreft, moogt ge dat doen" antwoordde Priamus en 's avonds stond het paard reeds midden op de markt van Troje.

38.

(tot § 195)

Overal werd dien avond gezongen en gedanst, binnen en buiten de muren. De meeste burgers waren op de markt

[1] veho.

samengekomen, die voortdurend vol was met zingende en juichende menschen. Men kon daar wegens het lawaai de redevoering niet verstaan[1], welke Priamus trachtte te houden over de overwinning, tegen de verwachting zo plotseling behaald. Zo grote vreugde was er te Carthago niet geweest na de slag bij Cannae, als er toen te Troje was. Maar toen eindelijk, na middernacht, allen naar huis waren gegaan, opende Sinon heimelijk het paard. Spoedig kwamen de soldaten eruit te voorschijn en werd op het strand een vuur aangestoken, om ook de overige Grieken, die hun schepen dicht bij het land voor anker hadden gelegd, terug te roepen. Tegen den morgen[2] begonnen ze een ontzaglijk bloedbad *aan* te *richten*[3]. Zeer veel Trojanen stierven strijdend voor hun vaderland; de overigen vluchtten bij het aanbreken van de dag uit de stad. Toen[4] de Grieken naar hun vaderland terugkeerden, waren hun schepen met buit beladen; ze verheugden zich allen over hun overwinning en over de ondergang van Troje en, daar ze tien jaar lang gestreden hadden, verlangden ze thuis uit te rusten van de arbeid.

39.

(tot § 200)

Ik weet niet, of ge den dwazen Momus wel kent, een der kleinere goden van de Grieken. Deze bemerkte in alles iets slechts, het goede echter scheen hij niet te willen zien; hij was derhalve meer verwaand dan wijs. In het lichaam van den mens meende hij een zeer groot gebrek gevonden te hebben: „Als i k den mens had moeten maken," zei hij,

[1] exaudio. [2] lux. [3] edere. [4] part.

„zou ik het veel beter gedaan hebben; ik zou hem in zijn borst een zo groot mogelijk venster gegeven[1] hebben, opdat men zou kunnen zien, wat in het hart verborgen was." Toen Minerva een zeer schoon huis gebouwd had, sprak Momus tot haar: „Ik ben van mening, dat dit huis meer mooi dan nuttig is. Want het is te groot om gemakkelijk naar een andere plaats vervoerd te kunnen worden. Want zult ge derhalve doen, *als* ge *eens*[2] geen goeden buurman hebt? Zult ge dan geen berouw hebben, zulk een huis gebouwd te hebben?" Maar verreweg de grootste fout was, zoals hij zeide, in den stier, het werk van Neptunus. „Waarom", zeide hij, „heeft deze zijn horens niet midden op het voorhoofd? Daar ze nu achter zijn ogen zijn bevestigd[3], kan hij niet zien, wien hij stoot." De goden echter, die dat hoorden, wisten zeer goed, wie het verstandigst was, Neptunus of Momus.

40.

(tot § 208)

In een zeker, tamelijk groot dorp woonde een man, die meer dan honderd jaar oud[4] was: hij was[5] namelijk 102 jaar. Hij had twee zoons, van wie de eene 76 jaar was, de andere 79. Deze woonden in andere dorpen, maar beiden bezochten hun vader op vaste tijden, de oudste om de vier jaar, de jongste om de drie jaar. Zijn enige dochter was 20 jaar geleden gestorven; hij treurde hevig over haar dood en bebewaarde zorgvuldig de drie brieven, die hij kort voor haar dood van haar ontvangen had. Eens kwam een vreemdeling in dat dorp; toen deze[6] den grijsaard zag, die vóór zijn

[1] addo. [2] si quando. [3] affigo. [4] natus. [5] ago, § 127. [6] relat.

huis zat[1], sprak hij hem aan en vroeg (wat anderen reeds honderdmaal gevraagd hadden), of hij de oudste burger van het dorp was. „[Ja], de oudste." „En hebt ge uw gehele leven hier gewoond?" „Nog niet." Beiden lachten, omdat de grijsaard zo geestig geantwoord had. Daarna sprak de vreemdeling: „Ik ben hier gekomen, om enige zaken over dit dorp te vernemen." „Gaarne," zei de grijsaard, „wil ik u alles zeggen, wat ik weet." Maar toen de vreemdeling vooreerst vroeg, of in dat dorp [ook] beroemde mannen geboren waren, kon de andere zich niet weerhouden te antwoorden: „In dit dorp worden slechts *kleine kinderen*[2] geboren."

41.

(tot § 210)

Zoals ge weet, werd Caesar den 15en Maart van het jaar 44 vóór Christus in de senaat gedood. De consul Antonius verkreeg toen, daar de dictator gedood was[3], de hoogste macht in de staat. Hij behoorde niet tot de partij[4] van hen, die Caesar vermoord hadden en den 16en Maart had hij reeds velen overgehaald, om zich met hem tegen dezen te verzetten. In het begin van de maand November van het jaar 43 verbond Antonius zich met Octavianus en Lepidus en de 27e November stond de volksvergadering aan deze Driemannen toe, te doen, wat ze voor het heil van de staat nodig zouden oordelen. Langzamerhand echter schijnt de vriendschap van Antonius en Octavianus verminderd te zijn, zozeer[5], dat Octavianus eindelijk besloot, openlijk oorlog met Antonius te voeren; hij vertrok met zijn vloot uit Italië in de richting van Egypte, waar Antonius vertoefde,

[1] part. [2] infans, -tis, m. [3] part. [4] zie § 192, 1. [5] zie § 136.

en overwon hem de 2e September van het jaar 31 in de slag bij Actium. Nadat hij de eerste Augustus van het jaar 30 de stad Alexandrië veroverd had[1], keerde hij een jaar later naar Rome terug. De 16e Januari van het jaar 27 werd hij door de senaat Augustus genoemd.

42.

(tot § 215)

Men zegt, dat de beroemde Hannibal als knaap van negen jaar door zijn vader Hamilcar naar een altaar geleid werd, om te zweren, dat hij nooit de vriend zou zijn der Romeinen, daar die vroeger zijn vaderland overwonnen hadden, maar dat hij, als hij kon, zich op Rome zou wreken. Toen zijn vader gesneuveld was, werd Hasdrubal, die met Hannibal's zuster gehuwd was, aan het hoofd gesteld van de troepen der Carthagers in Spanje en acht jaar later, toen ook die gedood was, Hannibal zelf. Hasdrubal had in 226 vóór Christus aan de Romeinen beloofd, zijn troepen niet over de Ebro te zullen zetten, mits de Romeinen hem niet zouden verhinderen, het overige deel van Spanje te veroveren. In dat deel lag de stad Saguntum. Het schijnt, dat de Romeinen later berouw hadden over dat verdrag en over hun belofte; want toen Hannibal ook Saguntum wilde aanvallen, verboden de Romeinen hem, dat te doen. Hannibal echter begon tegen hun wil de stad te belegeren. Te Rome beraadslaagde men toen in de senaat, wat men moest doen, maar de senatoren waren het met elkaar niet eens; de een wilde dit doen, de ander dat. Ge weet, wat er toen gebeurde: terwijl Rome beraadslaagde[2], ging Saguntum verloren.

[1] part. [2] part.

43

(tot § 220)

Toen Saguntum veroverd was, zonden de Romeinen gezanten naar Carthago, om[1] te eisen[2], dat men hun Hannibal zou uitleveren. Maar er is niemand uwer, die niet begrijpt dat de Carthagers den dapperen Hannibal te hoog achtten, om[3] zich zelf van een zoo voortreffelijk veldheer te beroven en dat ze liever met de Romeinen oorlog wilden voeren dan hun vriendschap zo duur te kopen. Derhalve zonden ze de gezanten weg en bevalen hun, te zeggen, dat ze aan de Romeinen niet wilden gehoorzamen en dat de eer van de stad Carthago niet minder waard was dan die van Rome. Zo ontstond de tweede Punische oorlog en wel terstond, want de Romeinen waren toornig, omdat ze beledigd waren en dat nog wel door de Carthagers, die ze zo haatten, en Hannibal meende, dat hij zo spoedig mogelijk naar Italië moest oprukken, opdat hij zelf daar eerder zou komen dan genen in Afrika. Toen is Hannibal, wat men nauwelijks kan geloven, met 60.000 soldaten en veel paarden en olifanten de Alpen overgetrokken. Wie kent die beroemde tocht niet, die allermoeilijkst scheen te zijn, maar juist door de moeilijkheid Hannibal zoveel eer heeft aangebracht? Een andere moeilijkheid echter bleef nog over en wel de grootste.

44.

(tot § 226)

Van[4] die 60.000 soldaten, met welke Hannibal uit Spanje was vertrokken, waren slechts 30.000 over, toen men in Italië gekomen was. Daar[5] is toen de gevaarlijkste[6] oorlog gevoerd, die de Romeinen ooit gevoerd hebben. De Romeinen *zouden strijden*[1] met de Carthagers; aan het hoofd van de eersten[2] stonden de consuls Scipio en Sempronius, aan het hoofd van de laatsten stond Hannibal, een veldheer, met wien [slechts] weinigen kunnen vergeleken worden. In het begin scheen het, dat Hannibal spoedig geheel Italië zou veroveren. Want hij overwon de ruiterij der Romeinen bij de Ticinus en kort daarna hun gehele leger bij de Trebia. Dat was een grote nederlaag en toen hij het volgend jaar de Romeinen een nog grotere toebracht, begrepen dezen, dat Hannibal op zijn eigen ervarenheid vertrouwde en de onkunde van de Romeinse veldheren verachtte en ze stelden Fabius Maximus tot dictator aan, een veldheer, van wien ze meenden, dat hij tegen Hannibal was opgewassen. Daar deze[3] meende, dat hij niet terstond met Hannibal moest strijden, werd hij Cunctator genoemd. Door te talmen[4] is hij de Romeinen van groot voordeel geweest en heeft hij het grootste gevaar, dat Rome ooit gedreigd heeft, een tijdlang tegengehouden[5].

[1] door relat. [2] postulare ut. [3] zie § 198. [4] ex. [5] relat. [6] gravis.

45.

(tot § 230)

Het volgend jaar stonden weer twee consuls aan het hoofd van het leger der Romeinen, n.l. Aemilius Paulus en Terentius Varro. Daar het de meeste burgers verdroot[6], dat er geen gevecht geleverd werd en ze reeds het vorige jaar hadden geëist, dat Fabius op zou houden te talmen (ofschoon juist de voornaamsten zijn handelwijze goedkeurden), beval de senaat de beide consuls *een beslissend gevecht te leveren*[7]. Maar als iemand toen de uitkomst voorzien had, zou

[1] coniug. periphr. [2] zie § 215, aanm. [3] relat. [4] gerund. [5] reprimo. [6] zie § 148. [7] proelio decertare.

hij voorzeker de senaat hebben aangeraden, zodra mogelijk zijn plan te veranderen. Want die slag werd de grootste nederlaag, welke Rome ooit geleden[1] heeft. Iedereen kent de slag bij Cannae; nooit zal iemand ontkennen, dat Hannibal zich toen ervaren getoond heeft in de krijgskunde. Door een beslist bewonderenswaardig beleid bewerkte hij, dat het gehele leger der Romeinen in de pan gehakt werd: 70.000 Romeinen zouden, naar men zegt, gesneuveld zijn; juist de dappersten werden gedood; het achtste gedeelte van de soldaten die in Italië waren, kwam om, ofschoon ieder zijn [eigen] leven op dappere wijze had verdedigd. Misschien heeft Hannibal toen zichzelf benadeeld, daar hij de stad Rome niet heeft aangevallen; want sommigen zeggen, dat hij ze toen *had kunnen*[2] veroveren.

46.

(tot § 234)

Na de slag bij Cannae veranderde de toestand langzamerhand en verminderde het geluk van Hannibal. In Italië gekomen om Rome te veroveren, was hij weldra bevreesd, dat hij door de Romeinen overwonnen zou worden en dat ze hem niet zouden sparen, daar ze ook door hem niet gespaard waren. De Carthagers waren overtuigd geworden, dat ze Hannibal moesten helpen[3] en besloten daarom zijn broeder Hasdrubal met een tweede[4] leger naar Italië te zenden. Want het getal van Hannibal's troepen verminderde, terwijl het integendeel vermeerderen moest[5], om zó groot te worden, dat hij zonder enige vrees voor een nederlaag de Romeinen kon aanvallen. Als er te Carthago niet zo lang overlegd was en die troepen 8 jaar eerder naar Hannibal gezonden waren, zou de oorlog misschien heel[1] anders zijn afgelopen[2] en had de stad Rome door Hannibal ingenomen kunnen worden. Maar ge weet, dat de consuls Livius en Nero toen Hasdrubal te gemoet zijn getrokken en dat er bij de Metaurus een slag geleverd is. Ofschoon ieder van zijn soldaten zich dapper gedroeg, werd Hasdrubal in die slag overwonnen. Zijn afgehouwen hoofd werd later aan Hannibal getoond, die zich, alles *te weten gekomen*[3] zijnde, met zijn trouw[4] gebleven troepen naar Bruttius terugtrok.

[1] accipio. [2] perf. [3] gerund. [4] zie § 205. [5] oportet.

47.

(tot § 242)

De Romeinen besloten toen, de oorlog naar Afrika over te brengen en dat Publius Cornelius Scipio het leger daarheen zou voeren. Zij wilden op die wijze Hannibal dwingen Italië te verlaten, daar ze begrepen, dat hij niet laf wilde schijnen en dat hij, als een zo groot gevaar Carthago bedreigde, zijn vaderland te hulp zou komen. Scipio was verheugd, dat hem die taak werd opgedragen, daar hij vertrouwde, spoedig de Carthagers te zullen overwinnen. Hij aarzelde derhalve niet op Sicilië een groot leger uit te rusten, daar hij van plan was, zo spoedig mogelijk te vertrekken. Maar toen hij in het jaar 204 de oorlog in Afrika begonnen was te voeren en zich inspande, [om] het leger der Carthagers zo groot mogelijk nadeel toe te brengen[5], lieten die niet na, hun best te doen en kon hij aanvankelijk niets vooruit komen. Het volgend jaar echter hebben, zoals ge weet, de Romeinen de Carthagers overwonnen. Scipio sloot toen een wapenstilstand op deze voorwaarde[6], dat Hannibal,

[1] longe. [2] cado. [3] audio. [4] in fide. [5] met: afficio. [6] zie § 180.

die in Italië gebleven was, naar Carthago zou worden teruggeroepen. De Carthagers durfden zich niet verzetten en bevalen Hannibal met zijn leger Italië te verlaten.

48.

(tot § 242)

Toen Hannibal in Afrika terugkwam, was het volk der Carthagers, wat men gemakkelijk begrijpt, zeer bedroefd, dat hun beroemde veldheer aan hun vijanden had moeten gehoorzamen en op schandelijke wijze was teruggekeerd uit Italië, waar hij zo vele en zo grote overwinningen had behaald. Hun strijdlust begon weer te vermeerderen, des te meer omdat ze meenden, dat Hannibal Scipio [wel] kon overwinnen en hun vaderlandsliefde heeft bewerkt, dat ze de wapenstilstand verbraken. Ze bevalen Hannibal, Scipio aan te vallen en hoopten, dat de fortuin hun gunstig zou zijn. Maar de slag bij Zama is te bekend, *dan dat*[1] ik u zou moeten verhalen, *welke van beide partijen*[2] overwonnen heeft. De soldaten van Hannibal vochten met de grootste dapperheid verscheidene uren lang, maar 's avonds waren de meesten hunner gesneuveld. Men zegt[3], dat Hannibal zelf naar Carthago vluchtte en zijn medeburgers aanried, terstond vrede met de Romeinen te sluiten, daar het gebleken was, dat de Carthagers tegen de Romeinen niet opgewassen waren en dat ze vrede nodig hadden, om niet geheel te gronde te gaan. Zo eindigde de tweede Punische oorlog; wie zich daarin[4] het dapperst gedragen heeft, Scipio of Hannibal, is moeilijk te zeggen.

[1] zie § 198. [2] utri (plur.). [3] dicunt. [4] relat.

49.

(tot § 248)

Ofschoon men zeide, dat de macht van de Carthagers door de tweede Punische oorlog gebroken was, vreesden de Romeinen, naar het schijnt, dat Hannibal van plan was, hen nogmaals te beoorlogen. Men zag, dat hij de rijkdom van Carthago zoveel mogelijk vermeerderde en meende, dat hij over enige jaren opnieuw een groot leger zou uitrusten, om zich op de Romeinen te wreken, tenzij hij verhinderd werd, te Carthago te blijven. Daarom beval men aan de Carthagers, hem te verbannen. Dezen[1] begrepen, te moeten gehoorzamen en Hannibal, genoodzaakt zijnde Carthago te verlaten, vluchtte naar Ephesus, een stad, waarin hij gelukkig meende te zullen kunnen leven. Moet men niet zeggen[2], dat Hannibal een groot man geweest is, daar de Romeinen zelfs toen [nog] gedwongen werden, zich voor hem te hoeden en nog niet konden vergeten, dat hij hun voor vele jaren zo grote vrees had aangejaagd? Men verhaalt, dat Hannibal, te Ephesus gekomen, door koning Antiochus, — die de Romeinen even vijandig was als hij en van plan was, hen te beoorlogen, — op luisterrijke wijze ontvangen[3] is en men meent, dat die koning zijn grote haat tegen[4] de Romeinen heeft willen tonen, door hun vijand te eren.

50.

(tot § 248)

Hannibal ging ook te Ephesus voort, Rome te haten en het zo veel mogelijk te benadelen. Het scheen hem toe, dat hij dit[5] het beste zou kunnen doen, als hij koning Antiochus

[1] relat. [2] existimo. [3] excipio. [4] in. [5] relat.

in het voeren van de oorlog met Rome bijstond. Hij ried hem derhalve aan, de oorlog in Italië zelf te voeren, daar het waarschijnlijk was, dat hij, als hij zijn leger daarheen overbracht, Rome zou veroveren. Men beschuldigt Antiochus [ervan], onverstandig gehandeld te hebben, daar hij de raad van Hannibal niet opvolgde[1], maar naar Griekenland trok. Als hij geweten had, dat hij (wat inderdaad gebeurd is) daar door de Romeinen overwonnen zou worden, zou hij anders gehandeld hebben. Toen hij het volgende jaar voor de tweede maal overwonnen was in de slag bij Magnesia, werd hem door de Romeinen bevolen, Hannibal uit te leveren. Deze[2] schijnt toen echter gevlucht te zijn naar Prusias, koning van Bithynië. Toen kort daarop ook aan Prusias door de Romeinen verboden werd, Hannibal bij zich te houden en toen het scheen, dat Prusias hun zou gehoorzamen, heeft Hannibal zich zelf door vergif gedood[3]. Zoo kwam de geweldige[4] Hannibal, die vroeger het machtigste volk, dat er bestond, zo grote vrees had kunnen aanjagen, op ellendige wijze om.

51.

(tot § 257)

N.B. In deze en in de volgende thema gebruike men zo veel mogelijk *part. coni* of *abl. abs.*

Valerius Maximus verhaalt, na veel andere dingen vermeld te hebben, dat aan Alexander den Grote, toen hij Lampsacus belegerde, het volgende[5] is overkomen. In die stad woonde toen Anaximenes, Alexander's leermeester. Deze[6], de stad uitgegaan zijnde, kwam Alexander, die zijn leerling geweest was, tegen. Alexander echter, zijn leermeester gezien hebbend en hem genaderd zijnde, zwoer terstond, dat hij niet zou doen, wat gene zou vragen, menende, dat Anaximenes hem met smekende stem zou verzoeken, de belegerde stad te sparen. Maar de grijsaard, begrepen hebbende, dat alleen slimheid de in het grootste gevaar verkerende[1] stad zou kunnen redden, zei, nadat hij Alexander vriendelijk gegroet had: „Heer, ik smeek u, de stad Lampsacus te verwoesten." Dit gezegd hebbende wachtte hij met kalm gemoed het antwoord van Alexander af, in het vertrouwen, dat hij door zijn slimheid (waarin hij reeds als jongeling boven anderen had uitgemunt en die hij [nog] als grijsaard had behouden) zou bewerken, dat Lampsacus door zijn toedoen[2] zou gespaard worden. Inderdaad werd de door hem zozeer beminde stad tijdens het leven van Alexander niet verwoest; de burgers van de gespaarde stad verheugden zich daarover zeer.

[1] utor. [2] relat. [3] necare. [4] magnus. [5] hoc. [6] zie § 216.

52.

(tot § 257)

Toen Hannibal uit Carthago verjaagd was, was ook de roem van die stad verdwenen. De Carthagers hadden moeten beloven, dat ze in het vervolg tegen de wil der Romeinen in Afrika geen oorlog zouden voeren; ze mochten dat dus *niet* doen, *dan*[3] nadat de Romeinen [erover] geraadpleegd waren. Begrijpend, tegen Rome niet opgewassen te zijn, vergaten[4] ze de oorlog en legden zich toe op de handel. Toen echter vele jaren later de grijze[5] Cato eens als gezant te Carthago kwam, zag deze, dat de rijkdom van die stad wederom zeer gegroeid was en te Rome teruggekeerd ried hij de senatoren aan, zich voor Carthago, dat ze vroeger

[1] sum. [2] gebruik: auctor. [3] non - nisi. [4] partic. [5] senex.

tweemaal overwonnen hadden, te hoeden. Ge weet, dat de Romeinen op zijn aandringen[1] Carthago voor de derde maal hebben beoorloogd en ge kent de ook thans [nog] dikwijls aangehaalde woorden van hem: „Overigens *ben ik van mening*[2], dat Carthago moet verwoest worden." Door die woorden schijnen de Romeinen overgehaald te zijn. Want toen[3] Masinissa een inval deed in het gebied der Carthagers en dezen hun belofte vergaten en zich verdedigden, achtten de Romeinen dit een overtuigend bewijs van hun trouweloosheid en terwij de schijn van rechtvaardigheid bewaard was, bereidden ze zich voor tot de wreedste oorlog, die ooit gevoerd is.

53.

(tot § 261)

Dat de Romeinen uit[4] afgunst de Carthagers beoorloogd hebben, zal ik aantonen door datgene te vertellen, wat aan dezen bevolen werd te doen. Vooreerst moesten ze op bevel[5] van de senaat 300 gijzelaars geven. Toen dit volvoerd was, beval de Romeinse consul hun, alle wapens te laten bijeenbrengen en ze aan hem uit te leveren. Daarna zond hij gezanten, om te zeggen[6], dat de stad Carthago moest worden afgebroken en een nieuwe stad gebouwd, verscheidene mijlen van de zee verwijderd[7]. — De hoop, om de Romeinen te verzoenen en het schone Carthago te redden had de Carthagers aanvankelijk ertoe gebracht, om door toe te geven en te gehoorzamen alles te doen, waardoor ze meenden, de gevreesde oorlog te kunnen afwenden. Ze hadden niet geaarzeld de gijzelaars en de wapens uit te leveren; de consul had hen niet behoeven aan te sporen. Maar hun dierbare

[1] gebruik: auctor. [2] censeo. [3] cum. [4] adductus, § 183. [5] zie § 185. [6] sup. [7] zie § 137.

vaderstad meenden ze tot de dood te moeten verdedigen; die wilden ze niet prijsgeven[1] aan de plundering en de verwoesting. Ze gebruikten terstond de gelegenheid om zich te wreken[2] en doodden op wrede wijze de gezanten, die door de Romeinen waren gezonden, om[3] het bevel over te brengen. Maar reeds toen was het gemakkelijk te zeggen, welk volk zou overwinnen.

54.

(tot § 269)

De Carthagers maakten in weinige dagen andere wapens en *lieten* de tijd om[4] zich op de oorlog voor te bereiden niet *voorbijgaan*[5]. Maar de strijdlust, te Carthago zo plotseling opnieuw ontstaan, heeft hun niet gebaat. Twee jaar lang scheen het wel is waar, dat de Carthagers [nog] konden overwinnen; zelf streden ze, om[6] hun stad te redden, met de grootste dapperheid en de Romeinen, wier veldheren niet bekwaam waren in het oorlog voeren, betoonden zich in het strijden niet dapper. Bovendien was de stad Carthago van natura bijna onneembaar. Maar in het jaar 147 vóór Christus werd Scipio Minor belast[7] met het voeren van de oorlog in Afrika. Deze was niet dezelfde als Scipio, die, zoals ik u verteld heb, Hannibal heeft overwonnen, maar hij was even dapper als gene. Daar hij begreep, dat er dapperder gevochten moest worden, als hij de stad wilde nemen, zorgde hij terstond, dat[8] de soldaten bij het strijden in het vervolg beter aan hun bevelhebbers gehoorzaamden. Toen bezweek Carthago spoedig. Maar daarna is er [nog] zes dagen lang

[1] concedo met gerundivum. [2] zie § 260, aanm. 1. [3] causa. [4] gen. [5] dimitto. [6] causa. [7] praeficio. [8] ut.

in de stad zelf gestreden. Vreselijk was toen de aanblik van de stad: overal werd bloed vergoten. Maar ge weet, wat het einde was: de meeste burgers werden gedood; de overigen werden *als slaaf*[1] verkocht.

55.

(tot § 178)

Ik zou gaarne hebben, dat gij het volgende[2] zorgvuldig vertaaldet. Veel redenen zou ik u kunnen aanvoeren, die u kunnen aanzetten om oplettend te zijn, maar men zou kunnen zeggen: „Het was beter, dat ge over die zaken zweegt; vertel liever iets!" Laat ik dan beginnen te vertellen; luistert! — De moeder van Meleāger heette Althaea. Vergeet dat niet. Aan deze was, naar men zegt (ik zou [het] niet willen zweren), door een der Parcen voorspeld, dat haar zoon zou sterven, als een houtblok, dat in het vuur lag, zou verbrand zijn. Toen ze dat hoorde, verschrok Althaea hevig: bijna was ze *in onmacht gevallen*[3]. „Wat moet ik doen?" zei ze. „Moet ik dat houtblok laten verbranden? Dat[4] mogen de goden verhoeden[5]! Laat ik het zo spoedig mogelijk uit het vuur trekken. Bijna was het verbrand. Moge het honderd jaar bewaard worden. Mocht het van ijzer zijn. Moge later Meleager dankbaar zijn, omdat ik zo goed voor zijn leven gezorgd heb. Mocht hij er zelf bij geweest zijn, toen de Parce dat voorspelde. Moge hij door mij overreed worden, om ook zelf te zorgen, dat het houtblok niet verbrandt." Maar al heeft[6] Althaea verstandig gehandeld, zegt niet, dat het haar veel gebaat heeft: laten wij zien, wat er later gebeurd is.

---

[1] sub corona. [2] haec. [3] animus relinquit aliquem. [4] relat. [5] averto. [6] het werkwoord onmiddellijk achter: Sed.

56.

(tot § 284)

Als ik u gezegd had, dat Meleager te Calydon woonde, zoudt ge terstond begrepen hebben, dat ik van plan was, u de geschiedenis van het Calydonische everzwijn te verhalen, — tenzij ge misschien die naam nooit gehoord hebt. Maar als ge zo onervaren zijt in de mythologie, is het des te meer nodig, dat ik u die dingen vertel. Ofschoon Oeneus, de vader van Meleager, gewoon was, alle goden te vereren, verzuimde hij eens, aan Diana te offeren, hetzij hij het vergeten heeft, hetzij hij meende, dat dat niet nodig was. Alsof[1] Diana zou dulden, dat ze straffeloos beledigd werd! Als dat de mening van Oeneus geweest is, heeft hij zich vergist. Indien hij echter voorzien heeft, dat Diana zich op hem zou wreken, heeft hij dwaas gehandeld. Misschen had hij niet gedacht, dat Diana hem zo zeer zou kunnen benadelen, als inderdaad gebeurd is. Deze zond namelijk een everzwijn, om[2] de Calydonische akkers te verwoesten. Daar dit dier zeer groot en sterk was, meenden de landbouwers, dat het niet zou worden overwonnen, zelfs al werd dit door verscheiden dappere mannen beproefd. Maar Meleager, vertrouwend op zijn kracht, besloot toen, zijn vaderland van dat dier te bevrijden. Als hij dat niet gedaan had, zou hij nu misschien niet beroemd zijn.

57.

(tot § 284)

Ook Meleager begreep, dat hij het everzwijn niet zou kunnen doden, tenzij hij door anderen geholpen werd. Zeer

---

[1] quasi. [2] door relat.

vele dappere mannen beloofden, met hem het everzwijn te bestrijden en één vrouw, met name Atalanta, die bekwaam was in het paardrijden en jagen. Gesteld, dat in onze tijd[1] zulk een everzwijn de akkers verwoestte, zouden ook nu zoveel mensen bereid zijn, het te bestrijden? Toen allen samengekomen waren, sprak Meleager: „Wij zullen grote roem behalen, als ge tenminste wilt. Want als we het everzwijn doden, zullen alle landbouwers ons dankbaar zijn; indien het echter sterker blijkt te zijn dan wij, — laten we dan dapper sterven voor het vaderland. Gedenkt deze mijn woorden: vlucht niet, toont u niet laf, maar zorgt, dat ge als overwinnaars terugkeert. Ofschoon de strijd moeilijk zal zijn en vol gevaar: de overwinning is [wel] zoveel waard!" Toen vertrokken allen onder grote vreugde, alsof het reeds vast stond, dat ze zouden terugkeren na het everzwijn gedood te hebben. Dit kwam hun reeds spoedig te gemoet, alsof het wilde tonen, dat het niet vreesde. Misschien zoudt ge zelf kunnen verhalen, of het everzwijn toen overwonnen heeft, of Meleager; indien niet, dan zult ge het weldra weten.

58.

(tot § 292)

Toen Meleager het everzwijn zag, riep hij uit: „Welaan, laten wij niet aarzelen het aan te vallen; als we het doden, bevrijden we ons vaderland van een grote ramp!" Daar allen overtuigd waren, dat ze grote roem zouden verwerven, als het hun gelukte het dier te overwinnen, betoonden ze zich zeer dapper. Waarheen het everzwijn zich ook wendde, overal zag het jagers, hun speren opheffende, om ze met meer kracht te kunnen slingeren. Atalanta wondde het het

[1] aetas.

eerst. Toen de overigen dat zagen, juichten ze en ieder van hen hoopte, dat het everzwijn ook hem zou naderen, opdat het door hem zou kunnen gedood worden; niemand wist echter, wat gebeuren zou. Eindelijk gelukte het aan Meleager, het monster te doden. Maar daar Atalanta het het eerst gewond had, gaf hij haar de kop van het everzwijn ten geschenke. Niemand uwer twijfelt [eraan], dat dat te recht gebeurde en als ge er bij geweest waart, zoudt ge gezegd hebben, dat Atalanta mocht behouden, wat ze gekregen had. Maar ge weet misschien, dat niet allen hebben willen toestaan, dat die kop aan Atalanta gegeven werd. Zo niet, dan zult ge het spoedig vernemen, als ge verder leest, daar ik van plan ben, u ook dat te vertellen.

59.

(tot § 292)

Als ge u herinnert, dat ieder der metgezellen van Meleager gehoopt had, het everzwijn te zullen doden, begrijpt ge ook, dat ze Atalanta benijdden, omdat deze de kop gekregen had, ofschoon allen even dapper geweest waren als zij. Toen ze derhalve met die buit naar huis wilde gaan, niet twijfelend, of die kop zou haar tot eer strekken, begonnen de anderen met hun zwaarden Meleager te dreigen en wilden hem doden, als hij ook hun geen deel van de buit gaf. Ondertussen trachtten Toxeus en Plexippus, broeders van Althaea, de kop met geweld aan Atalanta te ontnemen, om die onder elkaar te verdelen. Toen echter werd Meleager zo zeer vertoornd, dat hij zijn beide ooms doodde. Maar als hij te voren geweten had, wat er gebeuren zou, als hij dat deed, zou hij zijn toorn misschien bedwongen en zijn ooms gespaard hebben. Want toen Althaea vernam, dat haar

zoon haar broers gedood had, ontstak ze in toorn en ofschoon ze zeer goed wist, dat Meleager zou sterven, als het houtblok verbrandde, wierp ze dat in het vuur. „Als ik Meleager dood," zei ze, „zal ik [daardoor] mijn beide broers wreken." Men zegt, dat Meleager, toen het houtblok verbrand was, terstond stierf.

60.

(tot § 297)

Een zekere schatrijke dame, van mening zijnde, dat de dieren niet genoeg ontzien werden, had met enige andere dames besloten, te zorgen, dat de rechten der dieren door alle mensen werden erkend. Want ze waren overtuigd, dat de natuur van het dier zodanig was, dat ze niet veel van 's mensen natuur verschilde en ze wilden de mensen verhinderen, de dieren te misbruiken. Eens sprak die dame tot haar aanhangsters (die om de vier dagen in haar huis samenkwamen): „Toen ik gisteren een boek wilde lezen, gebeurde het, dat een vlieg juist op het boek ging zitten. Daar deze[1] mij verhinderde verder te lezen en daar ik vreesde, dat ze terug zou komen, als ik ze wegjoeg, bleef [mij slechts] over, ze naar buiten te laten brengen. Ik riep derhalve mijn knecht en zeide: „Ik verzoek u, deze vlieg naar buiten te brengen, maar zorg[2], dat ge haar niet bezeert." „Bij mij[3] thuis," zei een der dames, „is het gewoonte, dat lastige vliegen door het venster weggejaagd worden, maar zo, dat men ze niet te zeer verschrikt." „Dat had ik ook kunnen doen," zei de andere, „maar hoort, hoe zachtmoedig mijn knecht door

[1] relat. [2] zie § 292, aanm. 3. [3] zie § 133.

mijn voorbeeld reeds geworden is. Spoedig daarop kwam hij namelijk terug en zeide: *vindt u goed*[1], dat ik de vlieg in het voorportaal zet? want het regent buiten."

61.

(tot § 300)

Aan Astyages, koning der Meden, was voorspeld, dat hij door zijn kleinzoon van zijn rijk zou worden beroofd. Opdat derhalve zijn kleinzoon geen koning zou worden, zorgde hij, dat zijn dochter Mandane niet met een koning, maar met den Pers Cambyses huwde, die van geringe afkomst was. Maar er is niemand, die niet begrijpt, dat het mogelijk is, dat een koning overwonnen wordt door iemand, die geen koning is. *Het kan niet anders, of*[2] ook Astyages heeft dat geweten. Toen derhalve zijn kleinzoon Cyrus geboren was, twijfelde hij niet, of een groot gevaar dreigde hem en hij meende te moeten zorgen, dat die kleinzoon hem nooit zou kunnen overwinnen. Daar het echter niet mogelijk was, dat hij van zijn vrees bevrijd werd, zolang[3] Cyrus leefde, aarzelde hij niet, een misdaad te bedrijven, om niet langer door vrees gekweld te worden. Hij liet namelijk een zekeren Harpägus bij zich roepen en zei tot hem[4]: „Nooit heb ik u in netelige omstandigheden ontboden, of ge waart bereid mij te helpen; er is geen twijfel aan, of ge wilt me ook nu helpen. Welaan, aarzel niet, dit kind naar uw huis te brengen en daar te doden." Het had weinig gescheeld, of Harpagus had geweigerd te gehoorzamen; maar daar hij den koning vreesde, nam hij het kind aan en ging[5] naar huis.

[1] concedo. [2] § 299. [3] door abl. abs.; zie § 254. [4] relat. [5] abeo.

62.

(tot § 306)

Thuis teruggekeerd kon Harpagus niet nalaten[1] te klagen, dat hij door Astyages gedwongen werd, iets zo verschrikkelijks te doen, ofschoon hij hem altijd trouw gediend had. Toen echter zijn vrouw vroeg, wat hij van plan was te doen, of hij het kind wilde doden of niet, zeide hij: „Ook al zou Astyages dreigen, mij met de dood te zullen straffen, zou ik weigeren hem te gehoorzamen. Nooit zal ik met mijn eigen hand dit kind doden, niet omdat ik medelijden ermee heb: — omdat Astyages nu eenmaal wil, dat het gedood wordt, worde het gedood; — maar als Mandane bemerkt, dat i k die mooord gepleegd heb, zal zij zich later op mij wreken. Daar Astyages namelijk geen zoon heeft, wordt Mandane na[2] zijn dood koningin. 't Is voor mij van belang, dat Astyages wordt gehoorzaamd en dat het kind gedood wordt, mits niet ik dat doe." Deze snode woorden gesproken hebbende liet hij een herder ontbieden, met name Mithridates, en zei tot hem[3]: „Astyages beveelt u, dit kind te doden. Hoezeer het mij spijt, dat u dat wordt opgedragen, het is noodzakelijk[4], dat ge den koning gehoorzaamt. Het kan echter niet anders of hij zal u een grote beloning schenken, als ge doet, wat hij beveelt: er is niemand, die niet weet, dat hij gewoon is, diegenen te eren, die hem gehoorzamen."

63.

(tot § 313)

Toen Mithidrates langs dezelfde weg terugkeerde als hij gekomen was, had hij zo zeer medelijden met Cyrus, dat hij niets zag dan het kind en voortdurend bij zich zelf over-

[1] § 299. [2] door abl. abs. [3] relat. [4] oportet .

legde, op welke wijze hij het kon redden. Hij was namelijk een rechtschapen man, terwijl Harpagus daarentegen zeer slecht was. Alsof men hem dwong, zijn eigen kind te doden, zo klaagde en jammerde hij en thuis gekomen zei hij tot zijn vrouw: „Mocht ik nooit zulke woorden gehoord hebben als ik nu gehoord heb: men heeft mij bevolen, dit kind te doden, alsof dat geen vreselijke misdaad was. Maar ik zweer, niet anders te zullen handelen dan ik moet." Toen sprak zijn vrouw: „Als ge zoudt gehoorzamen, zoudt ge zolang door iedereen vervloekt moeten worden, als er mensen op aarde zullen bestaan. O, [wat een] vreselijk bevel! Niemand kan iets dergelijks bevelen, behalve een bedorven mens. Maar toevallig is ons kind, dat *er juist uitziet*[1] als Cyrus, enige uren geleden gestorven. Laten we nu Cyrus opnemen, alsof het ons kind was en aan Harpagus het lijk van ons kind tonen, alsof het dat[2] van Cyrus was." Mithridates verheugde zich over dit plan evenzeer als zijn vrouw en het gebeurde, zoals ze afgesproken hadden.

64.

(tot § 321)

Zolang Cyrus een *klein kind*[3] was, bemerkte niemand, dat hij een kleinzoon was van den koning. Maar ongeveer 12 jaar nadat hij door Mithridates gered was, werd hij eens door andere knapen, met wie hij placht te spelen, tot koning gekozen, omdat niemand hunner zo geschikt scheen te zijn om die rol te vervullen[4] als hij. Allen waren met hun koning tevreden en wanneer hij iets beval, gehoorzaamden ze, alsof hij inderdaad koning was. Zodra hij naderde, groetten ze hem *juist zo*[5] als een echten koning en zolang hij aanwezig

[1] een gelijk uiterlijk (species) heeft. [2] zie § 217, 2. [3] infans. [4] ago. [5] perinde.

was, gebeurde alles zoals hij het wilde. Maar één der knapen, wiens vader een voornaam man was, kon het niet goed verdragen[1], dat ook hij gehoorzamen moest aan den zoon van een herder. Toen die[2] nu eens weigerde, zich zo te gedragen, als Cyrus bevolen had, liet deze hem grijpen, voordat hij kon vluchten en *ranselde* hem *danig af*[3]; daarna zond hij hem naar huis. Daar[4] gekomen smeekte de knaap zijn vader, Cyrus te straffen en toen de vader zag, dat zijn zoon gewond was, begaf hij zich terstond naar den koning, voordat anderen aan dezen de zaak konden vertellen. Voordat Astyages Cyrus zag, vermoedde hij niet, wie hij was. Maar toen Cyrus en Mithridates ontboden waren, herkende hij Cyrus en begreep, dat hij door Harpagus bedrogen was.

65.

(tot § 326)

Toen Astyages aan Mithridates vroeg, wie die knaap was, antwoordde deze, dat het zijn zoon was. Maar toen de koning zeide: „Ik zal u laten folteren, totdat gij de waarheid zegt," vertelde hij hem alles. Toen liet de koning Harpagus ontbieden en sprak: „Er is reden [voor mij], om vertoornd op u te zijn, omdat gij mij bedrogen hebt. Maar ik heb zolang reeds berouw over mijn daad gehad, als Cyrus afwezig geweest is. Ik ben verheugd, dat hij is teruggekeerd; gij hebt er goed aan gedaan, hem te sparen en ik zal maken, dat ge over uw beloning tevreden zijt." Zo gelukte het Astyages, Harpagus te overtuigen, dat hij hem vergeven had, ofschoon hij had besloten, zich op vreselijke wijze op hem te wreken. Hoort, wat hij deed. Hij verzocht Harpagus,

[1] zie § 240, 2, d. [2] relat. [3] male mulcare aliquem. [4] relat.

zijn zoontje naar het koninklijk paleis te zenden, om[1] met Cyrus te spelen en inviteerde hem zelf die dag op de maaltijd. Het heeft Harpagus in het verderf gestort, dat hij den koning vertrouwde. Want deze liet het zoontje van Harpagus slachten en zette hem het vlees voor, doch zeide hem niets, voordat hij verzadigd was; toen zorgde hij, dat Harpagus vernam, wat hij gegeten had. Harpagus, die zeer goed wist te veinzen, gaf toe, dat de koning hem terecht gestraft had en begaf zich met vertoornd gemoed naar huis.

66.

(tot § 327)

Toen Harpagus vertrokken was, overtuigden enige priesters Astyages, dat geschied was, wat hem was voorspeld; ze zeiden n.l., dat Cyrus, daar hij[2] door die knapen tot koning verkozen was, reeds geheerst had en niet voor de tweede maal zou heersen. Daar Astyages er de man niet naar was om te talmen, stond hij toe, dat Cyrus naar zijn ouders in Perzië terugkeerde. Cyrus had zolang bij Mithridates gewoond, dat hij niet kon nalaten te treuren, dat hij hem moest verlaten. Maar ook zijn ouders, ofschoon ze[3] hem niet opgevoed hadden, verdienden[4] toch door hem bemind te worden; wie is er, die niet begrijpt, dat Cyrus met grote vreugde door hen ontvangen werd? Harpagus echter zond, daar hij[5] niet vergeten had, dat de koning zijn zoontje had vermoord, uit Medië een brief naar Cyrus in Perzië, waarin hij hem aanried, de Perzen tegen de Meden op te hitsen en met een leger tegen Astyages op te trekken. Cyrus werd

[1] relat. [2] relat. [3] relat. [4] gebruik: dignus. [5] relat.

overgehaald en bewerkte, dat de Perzen, daar ze[1] reeds lang begerig waren naar een omwenteling, van de Meden afvielen. Daar de Perzen geen dapperder man konden vinden, om aan het hoofd van hun troepen te stellen, maakten ze Cyrus aanvoerder. En zo gebeurde het, dat Cyrus zijn grootvader, daar diens[2] troepen niet trouw waren, van zijn rijk beroofde.

67.

(tot § 333)

Een zeker schilder, die zeer met zich [zelf] ingenomen[3] was, besloot zich zelf met zijn vrouw te schilderen en ofschoon hij meende, reeds zeer veel mooie schilderstukken vervaardigd te hebben, zei hij te willen beproeven, of hij dit nog mooier kon maken. Toen het schilderstuk voltooid was, gebeurde het op de een of andere wijze, dat het zoontje van den schilder het bemerkte. Aanstonds zei het[4]: „Vader, wie is die man? Ik weet niet, of ik hem wel ken. Is het uw vriend?" Vertoornd zei de schilder: „Schaamt ge u niet, dat ge uw eigen vader niet kent? Moet ik er [misschien] naast gaan staan? Ziet ge niet, dat ik mijzelf geschilderd heb? Er is niemand, die niet zegt, dat dit schilderstuk waard is, door iedereen geprezen te worden; sommigen[5] zeggen, dat het alle andere overtreft en ik twijfel, of wel iemand in het schilderen zo bekwaam is als ik. Durft gij beweren, dat mijn schilderstuk slecht is?" Toen had de knaap berouw, dat hij dat gevraagd had en zeide: „Nu zie ik duidelijk, wie het is; ik begrijp niet, wat de oorzaak is, dat ik het niet terstond zag. Is het niet wonderlijk, dat ik u eerst niet

[1] relat. [2] relat. [3] amans. [4] relat. [5] sunt . . . .

herkende? Maar, m'n vader, mag ik u [nog] iets anders vragen? Waarom hebt ge u met die onbekende vrouw en niet met moeder geschilderd?"

68.

(tot § 333)

Toen een domme man eens ziek was, wilde hij weten, of die ziekte zijn dood zou veroorzaken of niet en ontbood den dokter. Toen deze[1] gekomen was, vroeg die man: „Kunt ge mij zeggen, aan welke ziekte ik lijd?" De dokter antwoordde, te zullen beproeven, of hij de natuur der ziekte kon ontdekken en vroeg den patiënt, of hij goed sliep, hoelang hij reeds ziek was, of hij veel wijn placht te drinken, of hij als knaap sterk of zwak geweest was, [en] bovendien vele [andere dingen], die dokters plegen te vragen. Toen zei hij: „Er is gevaar, dat gij zult sterven, maar het is onzeker, aan welke ziekte gij lijdt." „Schaamt ge u niet," zei de ander, „dat gij dat niet kunt vinden? Ik wil, dat gij het mij zegt." „Word niet toornig, beste man," zei de dokter, „begrijpt ge niet, dat het onmogelijk is, dat ik zie, wat in uw lichaam is?" Toen sprong de zieke man woedend op en riep: „Dan moet mijn lichaam na mijn dood geopend worden; ik wil weten aan welke ziekte ik lijd." — Twee leugenaars voerden[2] eens het volgende[3] gesprek: „Ben je van plan op reis te gaan?" „Ja." „Naar Rome?" „Neen, naar Athene." „Meen je, dat je mij kunt bedriegen? Je zegt: naar Athene, opdat ik zal menen, dat je naar Rome gaat[4]; maar je gaat[4] inderdaad naar Athene. Waarom lieg je altijd?"

[1] relat. [2] habere. [3] hic. [4] proficiscor.

69.

(tot § 335)

Nadat het Cicero *onder zijn consulaat*[1] gelukt was, de hoofden[2] der samenzwering, welke Catilina tegen de staat gesmeed[3] had, gevangen te nemen, verhaalde hij aan het Romeinse volk, wat er gebeurd was: hij[4] had enige dagen geleden vernomen, dat de gezanten der Allobrogen, door Lentulus opgeruid, beloofd hadden, als ze in Gallië terug kwamen, te zullen zorgen, dat de Galliërs Rome zouden beoorlogen. Maar daar hij zeker wist, dat de gezanten geveinsd hadden en hem zouden helpen, om de samenzwering te onderdrukken, had hij twee praetoren verzocht; de gezanten, die zeiden naar Gallië te willen terugkeren, op de Milvische brug aan te vallen. Toen de praetoren daar met veel dappere mannen gekomen waren, hadden ze de gezanten, die de Tiber over wilden gaan, brieven afgenomen, welke de samenzweerders hun gegeven hadden, om[5] die naar de Galliërs te brengen en hen zelf gevangen genomen. Dit alles was 's nachts gebeurd. De volgende dag had hij bevolen de gezanten in de senaat te brengen, waar ook die brieven waren gebracht. Vervolgens waren allen ondervraagd; de brieven waren voorgelezen en verscheiden voorname Romeinse mannen, die aan de samenzwering *schuldig bevonden*[6] waren, waren *gevangen gezet*[7].

[1] door een praedicat. [2] princeps. [3] facio. [4] al het volgende is indirecte rede. [5] gerundiv. [6] gebruik: convinco (§ 149). [7] in custodiam tradere.

70.

(tot § 335)

Vervolgens sprak Cicero ongeveer op deze wijze: „Weest[1] overtuigd, dat, daar[2] de hoofden der samenzwering gevangen genomen zijn, het gevaar afgewend is en vreest niet, dat ze zullen bevrijd worden. Ge moet jegens mij dankbaar zijn, maar niet jegens mij alleen. Wie heeft Rome gered? De onsterfelijke goden hebben door mijn toedoen bewerkt, dat de samenzwering ontdekt werd. Zijn de Galliërs niet steeds aan Rome vijandig geweest? Meent ge, dat ze uit eigen beweging de samenzweerders hebben verraden? De goden hebben hun die gezindheid gegeven. Viert derhalve deze dagen met uw vrouwen en kinderen en herinnert u, dat ge heden aan een zeer groot gevaar ontrukt zijt. Ik zal van u voor mijn zo grote weldaden geen beloning eisen dan de eeuwige herinnering aan deze dag. Maar daar ik ook in het vervolg in de zelfde stad moet leven met degenen, wier goddeloze pogingen ik heb verijdeld, is het uw plicht te zorgen, dat die zich niet op mij kunnen wreken. Ik heb gezorgd, dat ze u niet kunnen benadelen; zorgt gij, dat ze mij niet benadelen. Gaat rustig naar huis terug en bewaakt uw huizen ook deze nacht even als vroeger, ofschoon[3] het gevaar afgewend is."

Algemene Herhaling.

71.

Een zeker man had zo zeer gebrek aan verstand, dat niemand hem in domheid scheen te overtreffen. Toen die man, die van geringe afkomst was, maar schatrijk, eens zeer veel vrienden op een diner genodigd had en zij allen veel

[1] al het volgende om te zetten in de indirecte rede! [2] partic. [3] quamquam.

wijn hadden gedronken, die die man voor veel geld gekocht had, maar die niets waard was, werden hun hoofden door die wijn verhit en begonnen ze zich op zeer dwaze wijze te gedragen. De een begon Frans te spreken, ofschoon hij in die taal geenszins bedreven was, een andere speelde voortdurend op de fluit, een derde schreeuwde *uit alle macht*[1] en gaf eindelijk den rijken man een oorveeg, menende, op die manier de algemene vreugde te zullen verhogen. Maar de rijke man, die gewoonlijk[2] door allen gevleid werd, was bedroefd over die smaad, des te meer, omdat hij toevallig die dag *hoofdpijn had*[3], zodat die oorvijg hem hevige pijn deed[4]. Vertoornd en nauwelijks zich [zelf] meester, vroeg hij zijn vriend: „Hebt ge dat *in ernst*[5] gedaan of uit[6] de grap?" „In ernst" zei de vriend. Toen antwoordde de rijke man: „Dan moogt ge u zelf gelukwensen, want als ge het uit de grap gedaan hadt, zou ik bevolen hebben, u het huis uit te gooien; zulke grappen duld ik namelijk niet."

72.

Men zegt, dat het paard eens door dorst gekweld werd en zich naar een naburige bron begaf, om te drinken. Daar gekomen zag het, dat het water *troebel gemaakt*[7] was en begreep terstond, dat het everzwijn dat gedaan had. Menende, slim te moeten zijn en zich voor dat dier te moeten wachten, wendde het zich tot den mens en vroeg hem om hulp. Deze antwoordde, dat hij het paard gaarne te hulp wilde komen, *als* dit zich *maar*[8] dapper gedroeg. Toen het paard beloofd had, dat te doen, ging de mens op zijn rug zitten en het everzwijn opgezocht hebbende overwon hij dit in een kort gevecht en doodde het. Toen heeft, naar men

[1] omni vi. [2] gebruik: solere. [3] aan het hoofd leed. [4] afficio. [5] serio. [6] per. [7] turbare. [8] = mits.

zegt, voor de eerste maal een man te paard gestreden. Het paard was eerst blij, dat het van zijn vijand verlost was, maar spoedig schijnt het berouw gehad te hebben, dat het zich tot den mens gewend had; het zei: „Had ik toch getracht, zelf het everzwijn te overwinnen!" Want de mens zei, dat hij nu begrepen had, hoe nuttig het paard voor hem was en dat hij het zou dwingen, hem altijd te dragen. — Hier eindigt deze fabel; de Romeinse dichter Phaedrus zegt, dat men er veel uit kan leren. Vertaalt ze goed, opdat ge ze des te beter moogt begrijpen.

73.

Bacchus, die bij de Grieken Dionysus heet, was, toen hij te Athene kwam, door een zekeren Icarius gastvrij[1] opgenomen. Om zijn dankbaarheid te tonen, schonk hij bij zijn vertrek[2] een wijnstok aan Icarius, opdat deze zelf van de wijn zou genieten en ook andere mensen het verbouwen van de wijnstok zou leren. Zodra Icarius de wijn geproefd had, verheugde hij zich ten zeerste, dat hij niet geweigerd had, Bacchus in zijn huis op te nemen. Hoe vaker hij dronk, des te meer wenste hij te zorgen, dat ook andere mensen aan dat genot deelachtig werden. Hij vertrok[3] derhalve met een zak wijn uit Athene en bemerkte weldra enige landbouwers, die op een heuvel waren gaan zitten, om van de arbeid uit te rusten[4]. Icarius, hen genaderd zijnde, groette hen vriendelijk en zeide: „Ik weet niet, of ge de wijn wel kent; als ge wilt, zal ik hem u te drinken geven en ik twijfel niet, of ge zult zeggen, dat er nooit iets voortreffelijkers is uitgevonden. Welaan, aarzelt niet; drinkt allen op de rij af: ik ben overtuigd, dat ge over mijn gave tevreden zult

[1] hospitio. [2] part. [3] part. [4] § 192, 2.

zijn." Allen dronken — niet één, maar vier of vijf maal en het had weinig gescheeld, of de gehele zak was leeg gedronken. Kort daarna lagen alle landbouwers, vijftien in getal, op de grond te slapen[1].

74.

Icarius verheugde zich, dat die landbouwers zoveel wijn gedronken hadden, ging op de grond zitten en besloot te wachten, totdat ze zouden ontwaken. Maar toen hij daar drie uur gezeten had, begon hij te begrijpen, dat die mensen te lang zouden slapen, dan dat hij [erop] kon wachten en wekte een van hen, in de hoop, geprezen te worden, dat hij hem die heerlijke wijn te drinken gegeven had. Maar die man, die, vermoeid van de arbeid, zeer veel wijn gedronken had en plotseling uit zijn slaap gewekt werd, was nauwelijks in staat, zich op te richten en daar hij niet wist, dat hij dronken was, meende hij, vergif gedronken te hebben. Hij begon derhalve met luide stem te schreeuwen, om de andere landbouwers te wekken en daar ze allen even dronken waren als hij, kon[2] hij hen gemakkelijk overtuigen, dat Icarius hun vergif te drinken gegeven had. Tevergeefs trachtte Icarius hun toorn te bedaren, zeggende, dat zij binnen weinige uren zouden herstellen; dat hij hen geenszins had willen bedriegen; wat de reden was, dat ze hem voor zo goddeloos hielden? — De landbouwers schenen overtuigd te zijn, dat Icarius beproefd had hen te vergiftigen. Woedend stormden ze op dien ongelukkigen man los en doodden hem; zijn lijk begroeven ze onder een hoge boom.

---

[1] part. [2] vertaal: overtuigde hij hen gemakkelijk.

75.

Icarius was daar gekomen met zijn hond, die hem steeds placht te vergezellen. Bijna had ik vergeten, u dat te vertellen. Men zou kunnen zeggen, dat dat van weinig belang is, maar het is nodig, dat gij het weet, om goed datgene te kunnen begrijpen, wat ik u ga[1] verhalen. Ge herinnert u, dat Icarius door landbouwers gedood werd en ge hebt niet vergeten, dat hij onder een hoge boom begraven was. Het schijnt dat de hond hem niet heeft kunnen verdedigen tegen die landbouwers, want als hij het gekund had, zou hij het zeker gedaan hebben. Toen[2] zijn heer vermoord en begraven was, liep de hond zo snel mogelijk naar huis. De dochter van Icarius, Erigone genaamd, wachtte thuis, tot haar vader zou terugkeren, toen de hond *aan kwam lopen*[3] en haar klederen met de tanden vastgegrepen hebbende, haar naar buiten trok. Erigone, begrepen hebbende, wat de hond wilde, volgde[4] hem terstond en vond onder de boom het graf van haar vermoorden vader. Toen heeft ze zich uit[5] wanhoop aan die boom opgehangen; ook de hond was, naar men zegt, zoo bedroefd over de dood van Icarius en zijn dochter, dat hij spoedig stierf. Door Juppiter werden ze alle drie naar de hemel overgebracht: Icarius werd daar de Boötes, Erigone de Virgo, de hond werd de Sirius; kent ge die drie sterrenbeelden?

76.

Voordat Caesar zijn grote macht verkreeg, heeft hij oorlog moeten voeren met Pompeius, een veldheer, wiens beleid zeer geprezen wordt. Ook Pompeius wilde namelijk de heer-

---

[1] coni. periphr. [2] part. [3] accurro. [4] part. [5] fractus; § 183.

schappij bemachtigen en was in het jaar 49 vóór Christus in Griekenland met 47000 voetknechten en meer dan 8000 ruiters. Daarheen begaf zich ook Caesar. Ofschoon deze slechts 20.000 voetknechten en 1000 ruiters had, was het toch onzeker, wie overwinnen zou: Pompeius of Caesar; want het schijnt, dat de soldaten van dezen veel dapperder waren dan die van genen. Ook Pompeius zelf was te bekwaam in het oorlog voeren, om niet in te zien, dat de dapperheid in de oorlog veel meer[1] vermag dan het getal. Zoals ge weet, werd de 6e Juni van het jaar 48 het beslissende gevecht geleverd bij Pharsālus Nauwelijks was het gevecht begonnen, of de ruiterij van Pompeius werd op de vlucht gedreven; toen was het niet twijfelachtig, of Caesar zou, hoewel hij[2] veel minder troepen had, toch de overwinning behalen; wat [dan] ook gebeurd is. Men zegt, dat van zijn soldaten slechts 200 sneuvelden of gewond werden, dat Pompeius echter op die éne dag 15000 man verloor. Ge weet, dat hij zelf, naar Egypte gevlucht zijnde, daar vermoord is. Toen was er niemand, of hij meende, dat Caesar spoedig koning zou worden.

77.

Drie schilders, trots op hun kunst en afgunstig[3] op elkaar, zaten eens in een herberg en, alsof er vóór hen nooit een schilder bestaan had, die naam waardig, zo beroemden ze zich, ieder[4] op zijn [eigen] bekwaamheid. Een van hen sprak (bijna had hij het zelf geloofd): „Voor enige jaren heb ik op een houten plank een steen geschilderd, niet omdat ik beter een steen schilderen kon dan iets anders, maar een zeker man van voorname afkomst, een liefhebber van de schilderkunst, had mij verzocht, dat te doen en mij beloofd,

[1] § 35, 2. [2] relat. [3] vertaal: elkaar benijdend. [4] § 228.

het schilderstuk voor veel geld te kopen. Enige dagen nadat hij het gekocht had, kwam hij buiten adem bij mij en zei, dat het schilderstuk, toevallig in het water gevallen zijnde, gezonken was, alsof het een echte steen was. Zo goed had ik *bij het schilderen*[1] de natuur nagebootst!" Toen verhaalde de tweede schilder, dat hij eens vuur had geschilderd en dat dat vuur de plank verbrand had, waarop het geschilderd was! Maar de derde schilder zei: „Ik had niet gedacht, dat dat mogelijk was. Maar hoort, wat mij overkomen is. Toen een vriend mij eens verzocht, hem te schilderen, heb ik in vier uur dat werk volbracht; toch was dat het mooiste schilderstuk, dat ik ooit vervaardigd heb: want de gelijkenis was zó sprekend[2], dat ik het om de drie dagen moest scheren!"

78.

Men zegt, dat, toen de stad Thasus eens door de Atheners belegerd werd, de Thasiërs zo verbitterd waren op hun vijanden, dat ze de volgende[3] *wet aannamen*[4]: „Indien iemand zegt, dat wij een verbond met de Atheners moeten sluiten[5], zal hij met de dood gestraft worden". Er leefde nu in die stad een man, genaamd Hegetorides. Deze had medelijden met de burgers, daar hij zag, dat velen van hen door de langdurige oorlog en door honger omkwamen en daar hij begreep, dat ze allen zouden sterven, tenzij iemand zorgde, dat de oorlog een einde nam[6]. Maar juist[7] dat was moeilijk te doen. Want ofschoon de meesten niets vuriger verlangden dan de vrede, durfden zij niet over vrede spreken uit vrees, dat zij ter dood veroordeeld zouden worden. De Thasiërs zouden dus lang tegen hun zin oorlog gevoerd heb-

[1] part. [2] insignis. [3] pron. demonstr. [4] legem iubere. [5] facio. [6] capio. [7] § 219.

ben, als Hegetorides het niet verhinderd had. Het strekt dezen zeer tot lof, dat[1] hij niet geaarzeld heeft, *zijn leven* voor het vaderland *op het spel te zetten*[2]. Men zegt, dat hij een strik om zijn hals deed[3] en vervolgens in de volksvergadering gekomen, daar gezegd heeft: „Medeburgers, doodt mij; ik ben bereid te sterven; maar ik smeek u, de andere burgers van deze stad te sparen. Richt niet allen te gronde, maar sluit een verbond met de Atheners." Men zegt, dat de Thasiërs, die woorden gehoord hebbende, zich zeer verheugden en Hegetorides spaarden; kort daarna werd het verdrag gesloten. „Mocht ik," zei Hegetorides, „dat eerder gewaagd hebben."

79.

Dinias, zoon[4] van Telesippus, woonde te Cranon, een stad van Thessalië, waar hij jacht maakte op vogels. Ofschoon hij die[5] duur verkocht, was hij altijd arm gebleven, omdat hij evenveel[6] geld nodig had om te kunnen leven, als hij voor zijn vogels ontving. Toch werd hij later tiran van Cranon en wel op deze wijze: Toen de Cranoniërs het bewaken van de stad aanbesteedden[7], nam Dinias die taak op zich en zorgde spoedig, dat men in Cranon 's nachts [nog] veiliger kon wandelen dan overdag[8]. Daar de Cranoniërs de veiligheid zeer veel waard schenen te achten, waren ze over de dienst van Dinias zeer tevreden en namen het niet kwalijk, dat hij voor zeer veel [geld] meer wachters huurde, om[9] hem te helpen. Verder bewerkte hij dat zijn jongere broer belast[10] werd met het invorderen der belastingen en dat ook aan dezen verscheiden mannen werden toegevoegd[11], om[12] hem te helpen. Toen nu eens te Cranon een feest gevierd was

[1] § 323, 2. [2] capitis periculum adeo. [3] circumdo. [4] natus. [5] relat. [6] = zoveel (zo groot). [7] § 258. [8] interdiu. [9] relat. [10] praeficio. [11] trado. [12] relat.

en alle burgers, de dag zeer vrolijk doorgebracht hebbende, *in diepe slaap gedompeld*[1] waren, verenigde Dinias zijn [eigen] mannen met die van zijn broer en overviel met dezen, die nuchter waren, de dronken burgers. Méer dan duizend van hen *werden gedood*[2]; de anderen, hevig verschrikt, durfden zich er niet tegen verzetten, dat Dinias tiran van hun vaderstad werd.

80.

In een zeker klein dorp, welks naam ik vergeten heb, werd eens een toneelstuk opgevoerd. Honderden mensen waren van alle kanten samengestroomd, in de mening, iets zodanigs te zullen zien, als ze nooit gezien hadden. En inderdaad, toen[3] de acteurs nauwelijks de eerste woorden gezegd[4] hadden, waren de toeschouwers reeds hevig aangedaan en weldra weenden en snikten allen, alsof ze hun dierbaarste bloedverwanten hadden verloren. Eindelijk viel een acteur, die de rol van struikrover op voortreffelijke wijze vervulde, een reiziger aan en doodde hem na een meer kort dan heftig gevecht. Maar toen hij, begerig naar buit, hem van al zijn schatten wilde beroven, bemerkte hij plotseling, dat de gesneuvelde zijn eigen vriend was. Aanstonds zag men, dat de struikrover verschrok: hij verhief namelijk zijn rechter hand ten hemel terwijl[5] hij met de linker zijn haren trachtte uit te rukken en zeide met hese stem: „Mijn dierbare vriend, had ik toch tevoren geweten, dat ik u zou doden! Ach ik ongelukkige; ik ben verloren! Mocht ik, voordat ik u van het leven beroofde, zelf gestorven zijn! Wat moet ik doen? Zal ik vluchten? Zal ik hier blijven? Aanschouwt dezen ongelukkigen man: hij is dood; zijn armen *zijn slap*[6]; zijn voor-

[1] in diepe slaap dompelen = sopio IV. [2] part. [3] part. [4] dico. [5] part. [6] = missen de kracht (vires).

hoofd is reeds koud; het licht zijner ogen is gedoofd; zijn mond is verstomd!" Plotseling niest de gedode man...... „Helaas," vervolgt[1] de ander, „alleen zijn neus leeft nog[2]!"

81.

Toen[3] koning Tarquinius Superbus uit Rome verdreven was, ontstond daar spoedig twist tussen de patriciërs en de plebejers. De eersten scheen de macht te willen behouden, welke ze tot die tijd gehad hadden, de laatsten konden het niet goed verdragen, dat ze aan de patriciërs moesten gehoorzamen. Eindelijk *kwam de zaak zo ver*[4], dat een deel der plebejers uit haat tegen de patriciërs uit Rome de wijk nam naar de Mons Sacer[5]. Daar[6] sloegen[7] ze een legerplaats op en wachtten af, of de patriciërs [misschien] berouw zouden krijgen[8] over hun trotsheid. Ondertussen was er te Rome grote angst: de patriciërs vreesden het deel van de plebs, dat te Rome was achtergebleven en ze konden zelf niet zeggen, of ze liever wilden, dat ook dat deel heenging of dat het bleef. Ze meenden, dat er voor hen geen hoop bestond behalve in de eendracht der burgers; daarom besloten ze, Menenius Agrippa naar de Mons Sacer te zenden, om[9] de uitgeweken plebejers over te halen, om terug te keeren. Hetzij hij zich zelf heeft aangeboden, hetzij de senaat hem verzocht heeft, dit te doen, er is niemand, die ontkent dat hij het meest geschikt was om zich van die taak te kwijten. Als een ander gezonden was, zou [dan] wel tot stand gebracht zijn, wat Agrippa tot stand gebracht heeft? Ik zal u alles verhalen, wat gebeurd is.

---

[1] inquit. [2] adhuc. [3] partic. [4] reo eo deducta est. [5] sacer, -a, -um. [6] relat. [7] partic. [8] vertaal: hebben. [9] relat.

82.

Menenius Agrippa, de Mons Sacer bereikt[1] hebbende, begon, tegen aller verwachting in, de plebejers een fabel te verhalen en wel een zeer mooie. „In overoude tijden," zei hij, „waren de ledematen van ons lichaam meer onafhankelijk van elkaar dan nu; elk[2] had[3] zijn eigen beleid, elk zijn eigen spraak. Die[4] ledematen nu waren bijna alle verontwaardigd, dat de maag, die zich rustig midden in het lichaam bevond, steeds genoot van datgene, wat zij[5] moesten aanbrengen. Zij besloten derhalve, na lang overlegd te hebben, dat de handen de spijzen niet [meer] naar de mond zouden brengen, dat de mond ze niet zou aannemen, dat de tanden ze niet zouden kauwen[6]. Op die manier meenden ze te zullen bewerken, dat de maag, door de honger gedwongen, zelf zou beginnen te arbeiden. Maar spoedig begonnen niet alleen de maag, maar ook alle andere ledematen te kwijnen; wat niet *te verwonderen*[7] is. Toen zagen de ledematen langzamerhand in, dat de dienst van de maag niet gering geschat mag[8] worden en, door de noodzakelijkheid gedwongen, begonnen ze weer te handelen zooals vroeger." Het schijnt, dat de plebejers zeer goed begrepen, wat Agrippa wilde zeggen, want ze keerden weldra [weer] naar Rome terug. Ik twijfel niet, of ook gij hebt begrepen, dat in die fabel de staat wordt vergeleken met het lichaam van den mens.

83.

De Romeinse schrijvers schijnen veel dingen verzonnen te hebben, opdat de roem van Rome groter[9] zou worden.

---

[1] pervenire ad. [2] § 228, 2. [3] sum. [4] relat. [5] ipse (§ 219, 2). [6] conficio. [7] mirus. [8] § 257. [9] gebruik: augeo.

Soms verhaalt over een zelfde zaak de een dit, de ander dat, zodat het onzeker is, wie van hen verdient[1] geloofd te worden; dikwijls ook schijnt van de dingen, welke zij verhalen, het ene waar, het andere verzonnen te zijn. Het is waarschijnlijk, dat de meesten van u zeer goed weten, wat de Romeinen vertelden over een zekeren Regulus, van wien ze meenden, dat hij de dapperste man geweest was, die ooit te Rome geleefd had. Deze was in het jaar 256 vóór Christus consul voor de tweede maal en werd door de senaat belast[2] met het voeren van de oorlog tegen Carthago. Hij toonde zich een zo voortreffelijk veldheer, dat het weinig gescheeld heeft, of hij had de stad Carthago ingenomen. Toen echter de Carthagers om vrede vroegen, zeide hij geen vrede te willen sluiten, behalve op bepaalde voorwaarden, welke, naar het schijnt, te hard waren, dan dat de Carthagers ze konden aannemen. Het volgend jaar echter gelukte het aan Xanthippus, die de Carthagers uit Sparta te hulp gekomen was, het leger van Regulus te overwinnen en hem zelf gevangen te nemen. Ge begrijpt, dat de Carthagers aan Xanthippus grote eer bewezen[3]; later echter werd hij door hen benijd en dwong men hem, de wijk te nemen naar Corinthe.

84.

Nu zal ik u datgene te vertalen geven, wat de Romeinse schrijvers over dien Regulus verzonnen hebben. Ze verhalen het volgende. Daar[4] er verscheidene voorname Carthaagse mannen als krijgsgevangenen te Rome waren, zonden de Carthagers Regulus daarheen, om de senaat te verzoeken, die mannen terug te geven. Ze stonden hem toe, om, als de senaat dat deed, te Rome te blijven; maar men beval hem te

[1] dignus. [2] praeficio. [3] afficio. [4] van hier af alles in indirecte rede!

zweren, dat hij, als de gevangenen niet teruggegeven werden, zelf naar Carthago zou terugkeren. Na gezworen te hebben[1] ging Regulus te Carthago scheep en, te Rome gekomen, stelde hij, in de senaat binnengeleid zijnde, de senatoren in kennis van datgene, wat hem te Carthago was opgedragen. Maar hij ried de senatoren terstond aan, de gevangenen niet uit te leveren, daar dezen, krachtige jongelingen, meer waard waren dan hij, een afgeleefd man. De senatoren bewonderden den vaderlandlievenden grijsaard en besloten zijn raad op te volgen. Regulus echter, geenszins trots op zijn heldendaad, maar van mening, dat iedereen meer het nut van zijn vaderland moet dienen dan dat van zich [zelf], keerde naar Carthago terug. Daar werd hij door de Carthagers op zeer wrede wijze gedood, daar die niet konden verdragen, dat ze door een Romein zo zeer in dapperheid en edelmoedigheid werden overtroffen — alsof de dapperheid van Regulus door die straf verminderde!

85.

Daar ge u reeds geruime tijd op de taal der Romeinen hebt toegelegd, en wel met ijver, twijfel ik niet, of ge hebt begrepen, dat die taal meer mooi dan moeilijk is. En ofschoon de een gemakkelijker en sneller een taal aanleert dan een ander, hoop ik, dat ge allen er zo ervaren in zult blijken te zijn, dat het niet nodig is, dat ge voor de tweede maal hetzelfde leert als ge dit jaar geleerd hebt. Maar hetzij ge voldoende onderricht zijt of[2] niet, verheugt u, dat ge uw best gedaan hebt, om zo groot mogelijke vorderingen te maken; want hij, die niet doet wat hij kan, is verachtenswaardig[3], hetzij hij veel weet of weinig, maar wie al zijn krachten ge-

[1] partic. [2] hetzij. [3] gerundiv.

bruikt, verdient[1] geprezen te worden, oòk als hij minder kan of weet dan gene. Iemand zou kunnen zeggen, dat ik u te laat vermaan en het eerder had moeten doen; maar ofschoon gij nu[2] vooreerst *vrij* zult *zijn*[3] van de studie, hoop ik, dat ge weldra met nog meer ijver zult beginnen te arbeiden. Meent niet, dat ge reeds alles geleerd hebt! Ofschoon ge de beginselen der Latijnse taal goed kent, blijft er nog over, dat gij, door verscheiden boeken van Romeinse schrijvers te lezen en door veel volzinnen *in het Latijn te vertalen*[4], *meer en meer*[5] in die schone taal ervaren wordt. Vaartwel!

---

[1] dignus. [2] iam. [3] vaco. [4] in Latinum convertere. [5] magis magisque.

WOORDENLIJST

A

aanbieden, *offero*
aanblik, *aspectus IV*
aanbrengen, *affero*
aangedaan, *commotus*
aanhalen, *memoro I*
aanhangster, *fautrix*
aanjagen, zie § 157
aanleren, *addisco*
aannemen, *accipio*
aanraden, *suadeo (alicui)*
aanroepen, *imploro I*
aanschouwen, *aspicio*
aansnellen, *accurro*
aansporen, *incito I; impello*
aanspreken, *appello I*
aansteken, *accendo*
aanstellen, *facio*
aanstonds, *statim*
aantonen, *demonstro I*
aanvallen, *peto; aggredior*
aanvoerder, *dux; imperator*
aanvoeren, *affero*
aanzetten, *incito I*
aarzelen, *dubito*
achterblijven, *remaneo*
achterlaten, *relinquo*
achtervolgen, *persequor*
acteur, *histrio, -ōnis*
adellijk, *nobilis*
adem; buiten -, *exanimatus*
afbreken, *destruo*
afgeleefd, *aetate confectus*
afgunst, *invidia*
afhouwen, *abscido*
afkeuren, *imprŏbo I*
afkomst; zie § 172
afleggen (een eed), *do*
afnemen, *adimo (alicui aliquid)*
afschudden, *excutio*
afspreken, *constituo*
afvallen, *deficio*
afwachten, *exspecto*
afwenden, *averto; depello*
afzonderlijk, *(singuli)*
akker, *ager*
Alexander, *Alexander, -dri*
algemeen, *communis*
Allobrogen, *Allobrŏges; -um*
Alpen, *Alpes, -ium*
altaar, *ara I; altaria, -ium*
ambt, *munus, ĕris*

angst, *pavor*
anker, voor - leggen, *ad ancoras deligo I*
antwoord, *responsum*
antwoorden, *respondeo*
Apollo, *Apollo, -ĭnis*
appel, *mālum*
arbeid, *labor*
arbeiden, *laboro*
arm (subst.), *brachium*
arm (adi.), *pauper*
as, *axis, -is* m.
Astyages, *Astyages, -is*
Atheens, *Atheniensis*
Athene, *Athenae*
Athener, *Atheniensis*
avond, *vesper*

B

balkje, *tigillum*
ballingschap, *exsilium*
baten, *prosum*
bed, *lectus II*
bedaren, *sedo I* (trans.)
bedreven, *peritus*
bedriegen, *fallo*
bedrijven, *facio*
bedroefd, *tristis;* bedroefd zijn, *doleo*
bedwingen; z'n toorn -, *irae tempero I*
beeld, *simulacrum*
been; (een leger) op de - brengen, *cogo*
begerig, *cupidus*
begeven; zich -, *me confero*
beginnen, *incipio;* (een gevecht) *committo*
beginselen, *elementa II*
begraven, *sepelio*
begrijpen, *intellego*
behalen (een overwinning), *reporto I;* (roem, enz.), *adipiscor*
behalve, *praeter* (met acc.)
behoeven, § 257
behouden, *conservo;* voor zich -, *retineo*
behouden (adi.), *incolumis*
bekennen, *fateor; confiteor*
bekwaam, *peritus*
bekwaamheid, *peritia*
belagen, *insidior I*
belang; van - zijn, *interest; refert*
belasteren, *maledico (alicui)*
beledigen, *offendo*
belediging, *iniuria*
belegeren, *obsideo*
beleid, *consilium*
belofte, *promissum*
beloning, *praemium*
beloven, *promitto; polliceor*
bemachtigen, *potior*
bemerken, *animadverto*
benadelen, *noceo*
benijden, *invideo*
beoorlogen, *bellum infero (alicui)*

bepaald, *certus*
beproeven, *conor*
beraadslagen, *delibero*
bereid, *paratus* (met inf.)
beroemd, *clarus*
beroemen; zich -, *glorior*
beroven, *privo;* (uitplunderen), *spolio*
beslissen, *decerno*
beslissend, een - gevecht leveren, *proelio decerto*
best; zijn - doen, *operam do*
bestaan, *sum*
bestrijden, *impugno*
bestuderen, *studeo*
betalen, *solvo*
beter; het is -, *praestat*
beteugelen, *refreno I*
beul, *carnifex, -ficis*
bevatten, *capio*
bevel, *iussum*
bevelhebber, *dux*
bevinden; zich -, *sum*
bevochtigen, *madefacio*
bevoordelen, *prosum*
bevrijden, *libero*
bewaken, *custodio*
bewaren, *servo*
beweging; uit eigen -, § 23
beweren, *contendo*
bewerken, *efficio*
bewonderen, *admiror*
bewonderenswaardig, *admirabilis*
bezeren, *laedo*
bezetten, *occupo*
bezichtigen, *viso III*
bezingen, *cano*
bezitten, *possideo*
bezoeken, *viso III;* (om iemand te spreken), *adeo*
bezwijken, *succumbo, -cubui, -cubĭtum, III*
bij; er - zijn, *adsum*
bijeenbrengen, *confero*
bijl, *securis*
bijna, *paene*
bijstaan, *adsum*
bijten, *mordeo*
binden, *ligo I*
binnenleiden, *introduco*
blijken, *apparet*
blijven, *maneo*
bloed, *sanguis*
bloedbad, *caedes, -is*
bloedverwant, *consanguineus*
boei, *vinculum*
boom, *arbor*
boomstronk, *truncus (II) arboris*
boosaardig, *imprŏbus*
borst, *pectus, -ŏris*
bouwen, *aedifico; construo*
bovendien, *praeterea*
brandstapel, *rogus II*
breken, *frango*
brengen, (dragen) *porto; affero;* (voeren), *adduco;* ertoe brengen, *adduco*
bron, *fons*
brug, *pons*
bruiloft, *nuptiae*
buik, *venter, -tris* m.
buit, *praeda*

buiten, *extra* (praep.); *foris* (adv.); naar buiten, *foras*
burcht, *arx*
burger, *civis*
buurman, *vicinus*

C

Calydon, *Calydon, -ōnis*
Calydonisch, *Calydonius*
Cambyses, *Cambyses, -is*
Carthago, *Carthago, -inis*
Carthager, *Carthaginiensis*
collega, *collega I*
herder, *pastor*
consulaat, *consulatus IV*
Corinthe, *Corinthus*
Cranon, *Cranon, -ōnis*
Cranoniër, *Cranonius*
Cycladen, *Cyclădes, -dum*

D

daad, *factum*
daarna, *deinde*
daarom, *ideo; propterea*
dame, *matrōna I*
dan (derhalve), *igitur*
dankbaar, *gratus;* dankbaar zijn, *gratiam habere (alicui)*
dankbaarheid, *gratus animus*
dansen, *salto I*
dapper, *fortis*
dapperheid, *fortitudo*
deel, *pars*
deelachtig, *particeps*
denken, *cogito;* (van mening zijn), *arbitror I*
dergelijk, *talis*
derhalve, *igitur* (op de tweede plaats); *itaque*
dichter, *poëta*
dienaar, *servus*
dienen, *servio*
dienst, *ministerium*
dier, *animal; bestia*
dierbaar, *carus*
dochter, *filia*
doek, *velum*
dokter, *medicus*
dom, *stultus*
domheid, *stultitia*
dood (subst.), *mors*
doden, *occido; interficio*
doorbrengen, *perago*
dorp, *vicus II*
dorst, *sitis* f.
doven, *exstinguo*
dragen, *porto*
dreigen, *minor; minitor I;* (ophanden zijn) *insto I (alicui)*
Driemannen, *triumviri*
drinken, *bibo; poto*
dronken, *ebrius*
druif, *uva I*

drukbezocht, *celeber, -is, -e*
duidelijk, *clarus*
dulden, *patior*
durven, *audeo*
dwaas, *stultus*
dwingen, *cogo*

E

Ebro, *Hibērus*
echt, *verus*
edelmoedigheid, *generositas*
eendracht, *concordia*
eens, *aliquando;* het eens zijn, *consentio*
eerst, *prius; primum; primo;* (§ 40)
eeuwig, *sempiternus*
Egypte, *Aegyptus*
einde, *finis*
eindelijk, *tandem*
eindigen, *finio IV* (trans.)
eisen, *postulo I*
elders, *alibi*
elk, *omnis*
ellende, *miseria*
ellendig, *miser*
eer, *honor*
eren, *honoro*
erkennen, *agnosco*
ervaren, *peritus*
ervarenheid, *peritia*
eten, *edo*
even, *aeque*
evenzeer, *perinde*
everzwijn, *aper II*
ezel, *asinus*
ezeldrijver, *asinarius*

F

fabel, *fabula*
feest, *dies festus*
flink, *fortis*
fluit, *tibia I*
folteren, *torqueo*
fout, *vitium*
Frans, *Francogallus*

G

gaarne, *libenter*
Gallië, *Gallia*
Galliër, *Gallus*
gast (als vreemde), *hospes, ĭtis;* (aan een maaltijd), *convīva*
gave, *donum*
gebied, *fines*
geboren worden, *nascor*
gebrek, *vitium*
gebruiken, *utor*
gedachtig, *memor*

gedenken, *memini*
gedicht, *carmen, -inis*
gedragen; zich -, *me gero*
geel, *flavus*
geenszins, *minime; nequaquam*
geest, *animus*
geestdrift, *studium*
geestig, *facētus*
geheel (adv.), *omnino*
gehoorzamen, *pareo; oboedio*
geld, *pecunia*
gelegenheid, *occasio*
gelijkenis, *similitudo*
geloven, *credo*
geluid, *sonus II*
geluk, *fortuna; felicitas*
gelukken, *mihi contingit ut*
gelukkig, *felix; beatus*
gelukwensen, *gratulor*
gemakkelijk, *facilis*
gemoed, *animus*
gemoet; te -, *obviam (alicui);* te gemoet trekken, *obviam proficiscor*
genaamd, § 173
geneesheer, *medicus*
genezen (trans.), *medeor (alicui); sano (aliquem) I*
genieten, *fruor*
genoeg, *satis*
genot, *voluptas*
geruime tijd, *aliquamdiu*
geschiedenis, *historia*
geschikt, *idoneus*
geschreeuw, *clamor, -oris*
gesprek, *sermo, -onis*
getal, *numerus*
gevaar, *periculum*
gevangen nemen, *capio; comprehendo*
gevangene, *captivus*
geweld, *vis*
gewoon zijn, *soleo*
gezant, *legatus*
gezindheid, *mens*
gijzelaar, *obses, -idis*
gisteren, *heri*
goddeloos, *nefarius*
godheid, *deus*
goedkeuren, *probo*
golf, *fluctus IV*
gouden, *aureus*
graf, *sepulcrum*
grap, *iocus*
Griekenland, *Graecia*
Grieks, *Graecus*
grijpen, *comprehendo*
grijsaard, *senex*
groeien, *cresco*
groeten, *saluto I*
grond, *solum;* te gronde gaan, *pereo;* te gronde richten, *perdo*
grootvader, *avus*
gunst, *gratia*

H

haar, *capillus*
haat, *odium*
halen, *affero; adduco*
hals, *collum*

hand, *manus*
handel, *mercatura*
handelen, *ago*
handelwijze, *ratio*
handigheid, *exercitatio*
hard, *durus*
hart, *cor*
heden, *hodie*
heengaan, *abeo*
heer, *dominus*
heerlijk, *delicatus*
heerschappij, *imperium;* de - bemachtigen: zie § 182, 3, aanm.
heersen, *regno*
hees, *raucus*
heftig, *acer*
heimelijk, *clam*
helaas, *heu; eheu*
heldendaad, *facinus, -nŏris*
helpen, *adiuvo (aliquem); opitulor I (alicui)*
hemel, *caelum*
herberg, *caupōna*
herinneren; zich -, *memini*
herinnering, *memoria*
herkennen, *agnosco*
herstellen (intr.), *convalesco*
heten, *appellor;* zie § 145, aanm. 2
hetzij - hetzij, *sive - sive*
heuvel, *collis*
hevig, *vehemens*
hier, § 42
hoeden; zich -, *caveo* (§ 189)
hol (adj.), *cavus*
hond, *canis*
honger, *fames*
hoofd, *caput;* aan het hoofd staan, *praesum;* aan het hoofd stellen, *praeficio*
hoofdstad, *caput*
hoog, *altus*
hoop, *spes*
hopen, *spero*
horen (werkw.), *audio*
horen (subst.), *cornu IV*
houden, *teneo; habeo*
hout, *lignum*
houtblok, *stipes, -ĭtis* m.
houten, *ligneus*
huisvader, *pater familias*
hulp, *auxilium*
huren, *conduco*
huwelijk, *matrimonium*
huwen, (van den man) *duco (aliquam);* (van de vrouw) *nubo*

I

iedereen, *unusquisque; omnes*
ijver, *studium; industria*
ijverig, *studiosus; diligens*
ijzer, *ferrum;* van ijzer: § 100
inderdaad, *re vera*
ineenzakken, *concĭdo*
inlichten, *certiorem facio*
innemen, *expugno*

integendeel, e *contrario*
inval, *irruptio*
invorderen, *exigo*
inzien, *intellego*

J

jacht maken op, *venor (I) (aliquid)*
jagen, zie: jacht
jager, *venator*
jammeren, *lamentor I*
jongeling, *adolescens; iuvenis*
juichen, *(laetitiā) exsulto I*
juist, (door: *ipse)*
juk, *iugum*

K

kaal, *calvus*
kalm, *aequus*
kant; van alle kanten, *undique*
kennen, *novi*
kennis, *scientia;* in - stellen: § 165
kiezen, *eligo*
kikvors, *rana* f.
kind, (dat nog niet spreken kan) *infans;* (ten opzichte v. d. ouders) *liberi*
klagen, *queror*
klank, *sonus II*
kleed, *vestis* f.
klein, *parvus*
kleinzoon, *nepos, -otis*
knaap, *puer*
knecht, *famulus*
koopman, *mercator*
koorts, *febris*
kop, *caput*
kopen, *emo*
kort, *brevis*
koud, *frigidus;* koud zijn, *frigeo*
kracht; *vis; robur, -ŏris*
krachtig, *robustus*
krans, *corona*
krijgen, *accipio*
krijgsgevangene, *captivus*
krijgskunde, *ars militaris*
kruik, *amphŏra*
kruisweg, *compĭtum*
kuil, *scrobis, -is* m.
kunstwerk, *artis opus*
kwalijk nemen, *aegre (moleste) fero*
kwellen, *vexo I*
kwijnen, *langueo, -gui;* beginnen te -, *languesco*
kwijten; zich -, *fungor*

L

laat, *sero* (ook: te laat)
lachen, *rideo*
laf, *ignavus*
landbouwer, *agricola*
landstreek, *regio*
lang (adv.), *diu*
langdurig, *diuturnus*
langzamerhand, *paulatim*
lastig, *molestus*
laten, (toelaten) *sino; patior;* (bevelen) *iubeo; curo* (met gerundivum)
later, *postea*
lawaai, *tumultus IV*
ledematen, *membra II*
leeg drinken, *exhaurio*
leermeester, *magister*
leger, *exercitus*
leiden, *duco*
leugen, *mendacium*
leugenaar, *homo mendax*
leven, *vivo*
leveren (een slag), *committo*
lichaam, *corpus*
licht, *lumen*
lichtzinnigheid, *temeritas*
liefhebber, *studiosus (adi.)*
liegen, *mentior IV*
liever, *potius*
liggen, *iaceo*
lijden (aan iets), *laboro*
lijk, *corpus*
lijstje, *tabella*
linker, *sinister, -a, -um*
list, *dolus*
lof, *laus*
loon, *praemium*
lopen, *curro*
losbandigheid, *licentia*
losmaken, *solvo*
lot, *fatum*
loten, *sortior IV*
lotgeval, *casus IV*
luid, *clarus*
luiheid, *pigritia*
luisteren, *audio*
luisterrijk, *magnificus*
Lusitaniërs, *Lusitāni*
Lydiërs, *Lydi*

M

maag, *stomachus II*
maaltijd, *coena*
macht, *potestas*
machtig, *potens*
manier, *modus*
markt, *forum*
medeburger, *civis*
mededelen, *communico I*
medelijden hebben, *miseret*
Meden, *Medi*
Medië, *Media*

meestal, *plerumque*
meester, *compos*
meisje, *puella*
Meleager, *Meleager, -gri*
menen, *puto*
mening, *opinio;* van - zijn, *iudico; existimo;* zie § 75, aanm.
menigte, *multitudo*
mens, *homo*
menslievendheid, *humanitas*
metgezel, *comes, -ĭtis*
middag, *meridies*
middernacht, *media nox*
mijl, *mille passus*
Milvisch, *Milvius*
misbruiken, *abutor*
misdaad, *scelus*
misdrijven, *delinquo*
misleiden, *fallo*
misschien, *fortasse*
missen, *careo*
Mithridates, *Mithridates, -is*
mits, *dum*
moeilijk, *difficilis*
moeilijkheid, *difficultas*
moeras, *palus*
moerassig, *paluster, -is, -e*
moeten, *debeo*
mogelijk, § 296
mogen, *licet*
mond, *os*
monster, *monstrum*
mooi, *pulcher*
moord, *caedes, -is*
muur (stadsmuur), *moenia, -ium*
mythologie, *historia fabulosa*

N

naam, *nomen*
naast, *iuxta*
nabootsen, *imitor I*
naburig, *vicinus*
nabuur, *vicinus*
nacht, *nox*
nadeel, *damnum*
naderen, *appropinquo*
nalatigheid, *neglegentia*
namelijk, *enim*
natuur, *natura*
nauwelijks, *vix*
navolgen, *imitor I*
nederlaag, *clades*
nemen, *sumo; capio;* op zich -, *suscipio*
netelig, *arduus*
neus, *nasus II*
nietswaardig, *nequam*
niezen, *sternuo III*
nodig, *necessarius;* - zijn, *opus esse*
noemen, *appello; dico*
nog niet, *nondum;* thans nog, *etiam nunc*
nogmaals, *iterum*
noodzakelijkheid, *necessitas*
nu, *nunc; hodie; autem*
nuchter, *sobrius*
nut, *utilitas*
nuttig, *utilis*

O

oever, *ripa*
offeren, *sacrifico I;* (met object), *immolo I*
olifant, *elephas, -antis* m.
omkomen, *pereo; intereo*
omkopen, *corrumpo*
omstandigheid, *res*
omwenteling, *res novae*
onafhankelijk, *liber*
onbekend, *ignotus*
onderdrukken, *opprimo*
ondergang, *interitus IV*
onderrichten, *instruo; erudio*
ondertussen, *interim; interea*
ondervinden, *experior*
ondervragen, *interrogo*
onderweg, *in itinere*
onderwerpen, *subigo*
onervaren, *imperitus*
ongelukkig, *miser*
ongemerkt, *clam*
ongeveer, *fere*
onkunde, *imperitia*
onlangs, *nuper*
onneembaar, *inexpugnabilis*
onnut, *inutilis*
onrecht, *iniuria*
onschuldig, *innocens*
onsterfelijk, *immortalis*
ontbieden, *arcesso*
ontdekken, *patefacio*
ontevredenheid, *indignatio*
onthoofden, *securi percutio III*
onthouden, *memoriā retineo*
ontkennen, *nego*
ontmoeten, *obviam venio (alicui)*
ontnemen, *eripio*
ontrukken, *eripio*
ontstaan, *orior*
ontsteken; in toorn -, *irā inflammor I*
ontvangen, *accipio*
ontwaken, *expergiscor, -perrectus sum, III*
ontzaglijk, *ingens*
ontzien, *parco*
onverstandig, *imprudens*
onzeker, *incertus*
oog, *oculus*
ooit, *umquam*
oom (moedersbroer), *avunculus*
oorveeg, *alapa;* een - geven, *alapam duco (alicui)*
oorzaak, *causa*
opdracht, *mandatum*
opdragen, *defero;* (bevelen) *mando*
opeisen, *deposco*
openen, *aperio*
openlijk (adv.), *aperte*
openstellen, *patefacio*
opeten, *comĕdo*
opgewassen, *par (alicui)*
ophangen, *suspendo (ex:* § 132)
opheffen, *tollo*
ophitsen, *concito I*

ophouden, *desino*
opklimmen, *ascendo*
oplettend, *attentus*
opnemen, *recipio*
opnieuw, *denuo*
oprichten, *erigo*
opruien, *sollicito I*
oprukken, *proficiscor*
opslaan; een legerplaats -, *castra pono*
opspringen, *exsilio*
optrekken, *proficiscor*
opvoeden, *edūco*
opzoeken, *quaero*
orakel, *oraculum*
orakelspreuk, *oraculum*
oud; zie § 127, aanm. 1
ouderdom (hoge leeftijd), *senectus*
ouders, *parentes*
over zijn, *supersum*
overal, *ubique*
overblijven, *relinquor*

overbrengen, *transfero;* (een bevel), *perfero*
overdenken, *reputo*
overgaan, *transeo; transgredior*
overgeven, *trado*
overhalen, *persuadeo*
overig, *reliquus;* overige, *reliqui; ceteri*
overigens, zie § 39
overkomen, *accidere*
overleggen, *reputo;* bij zich zelf, *secum;* (met anderen), *delibero I*
overoud, *antiquissimus*
overtreffen, *supero*
overtrekken, *transgredior*
overvallen, *opprimo*
overvoeren, *traduco; traicio; transporto*
overwinnaar, *victor*
overwinning, *victoria*

P

paard, *equus*
paardrijden, *equĭto I*
Palatijns, *Palatinus*
paleis; koninklijk -, *aedes regiae*
pan; in de - hakken, *concīdo*
Parce, *Parca* f.
patiënt, *aegrotus*
patriciër, *patricius*
Paris, *Paris, -ĭdis*
Pelops, *Pelops, -pis*

Pers, *Persa*
Perzië, *Persis, -ĭdis*
philosoof, *philosophus*
pijn, *cruciatus IV*
plan, *consilium;* van - zijn, *in animo habeo* of door coniugatio periphrastica
plank, *tabula*
plebejer, *plebeius*
plegen (bedrijven), *facio;* (gewoon zijn), *soleo*

plicht, *officium*
plotseling, *subito*
plunderen, *diripio*
poging, *conatus IV*
poort, *porta*
pop, *pupa*
praetor, *praetor, -ōris*

priester, *sacerdos, ōtis*
prijzen, *laudo*
prins, *iuvenis regius*
proeven, *gusto I*
provincie, *provincia*
Prusias, *Prusias, -ae*
Punisch, *Punicus*

R

raad, *consilium*
raadplegen, zie § 189
raken, *tango; attingo*
ramp, *malum*
recht, *ius;* te recht, *iure*
rechter (adi.), *dexter*
rechter (subst.), *iudex*
rechtschapen, *probus*
rechtvaardigheid, *iustitia*
redden, *servo*
redding, *salus*
reden, *causa; ratio*
redenaar, *orator*
redenaarskunst, *ars oratoria*
redevoering, *oratio*
regenen, *pluit*
regeren, *regno*
reis; op - gaan, *iter ingredior*
reiziger, *viator*

richting, zie § 191 (op het eind)
rijden, *vehor*
rijk, *imperium; regnum*
rijkdom, *divitiae; opes; facultates; fortunae*
ring, *anulus II*
roem, *gloria*
roepen, *clamo;* (ontbieden), *voco*
rol, zie § 24
roof, *raptus IV*
roven, *rapio*
Rubico, *Rubico, -ōnis*
rug, *dorsum*
ruiter, *eques*
ruiterij, *equitatus IV*
rustig, *quietus*

S

Sabijns, *Sabinus*
samenkomen, *convenio*
samenzweerder, *coniuratus II*
samenzwering, *coniuratio*
Sardes, *Sardes, -ium*

schade, *noxa*
schamen, *(pudet)*
schandelijk, *turpis*
schatten, *opes*
schatrijk, *praedives*

scheep gaan, § 132
schelen; het scheelt weinig, § 298
schenken, *dono*
scheren, *tondeo*
schijn, *species*
schilder, *pictor*
schilderen, *pingo*
schilderkunst, *ars pingendi*
schilderstuk, *pictura*
schipper, *nauta*
schoonheid, *pulchritudo*
schrede, *passus IV*
schreeuwen, *clamo*
schrijver, *scriptor; auctor*
schrikken, *terreor;* hevig -, *perterreor*
senaat, *senatus IV*
senator, *senator*
slaap, *somnus*
slachten, *caedo*
slag, *pugna, proelium*
slagregen, *imber*
slang, *serpens*
slapen, *dormio*
slechts, *tantum*
slepen, *traho*
slim, *callidus*
slimheid, *astutia*
slingeren, *conicio*
sluiten, (tot stand brengen) *facio*
smaad, *ignominia*
smart, *dolor*
smeken, *supplico (alicui)*
snel, *celer*
snelheid, *celeritas*

sneuvelen, *cado*
snikken, *singulto I*
snood, *impius*
Solon, *Solo, -ōnis*
sommigen, *nonnulli*
soms, *interdum*
soort, *genus*
Spanje, *Hispania*
sparen, *parco*
Sparta, *Lacedaemon, -ŏnis; Sparta*
speer, *hasta*
spel, *ludus*
spelen, *ludo;* (op een instrument), *cano*
spijs, *cibus*
spijten, (door *doleo*)
spoedig, *mox;* zo - mogelijk, *quam primum*
spraak, *vox*
spreken, *loquor*
staart, *cauda*
staat, *respublica; civitas;* in - zijn, *possum*
stad, *urbs*
stand; tot - brengen, *conficio*
steen, *lapis*
steken, *pungo*
stem, *vox*
sterk, *validus*
sterrebeeld, *sidus, -ĕris*
stichten, *condo*
stier, *taurus*
storm, *tempestas*
stormen; op iem. los -, *irruo in aliquem*
stoten, *ferio*

straf (lijfstraf), *supplicium*
straffeloos (adv.), *impune*
straffen, *punio; poena afficio; multo*
strafplaats, *locus supplicii*
strand, *litus, -ŏris*
streek, *regio*

streep, *linea*
strijdlust, *pugnandi studium*
strik, *laqueus*
struikgewas, *dumētum*
struikrover, *latro, -ōnis*
studie, *studium*

T

taak, *munus, -ĕris*
taal, *lingua*
talent, *talentum*
talmen, *cunctor I*
tand, *dens*
tegenkomen, *obviam venio (alicui)*
tegenspoed, *res adversae*
teken, *signum*
telwoord, *nomen numerale*
terechtstellen, *supplicium sumo (de aliquo)*
terstond, *statim*
terugeisen, *reposco*
teruggaan, *redeo*
teruggeven, *reddo*
terugkeren, *revertor; redeo*
terugkomen, *revenio; redeo*
terugroepen, *revoco*
terugschenken, *reddo*
terugtrekken; zich -, *me recipio*
tevergeefs, *frustra*
tevreden, *contentus* (geen vergelijkingstrappen)
Thasiërs, *Thasii*
Tiber, *Tiberis*

tijd, *tempus*
tijdlang, zie § 42
tiran, *tyrannus*
toch, *tamen*
tocht, *iter*
toebrengen, *affero*
toegang, *aditus IV*
toegeven, *concedo*
toeleggen; zich - op: § 156
toeschouwer, *spectator*
toestaan, *concedo; permitto*
toestand, *rerum status IV*
toevallig, *forte*
toevoegen, *addo; adicio*
toewijzen, *adiudico*
toneel, *scena I*
toneelstuk, *fabula;* opvoeren, *ago*
tonen, *ostendo, monstro I*
toorn, *ira*
toornig, - worden, *irascor;* - zijn, *irascor; suscenseo*
trachten, *conor*
trekken, *traho;* (uit een plaats trekken), *egredior; proficiscor*
treuren, *maereo*

troepen, *copiae*
Troje, *Troia*
trots, *superbus*
trotsheid, *superbia*
trouw, *fidelis*
trouweloosheid, *perfidia*
twijfelachtig, *dubius*
twist, *controversia*

U

uitgaan, *egredior*
uitgestrektheid, *latitudo*
uitgooien, *eicio*
uitkiezen, *eligo*
uitkomst, *eventus IV*
uitleveren, *trado*
uitmunten, *excello III, emineo*
uitrukken, *evello*
uitrusten (een leger), *comparo*
uitvinden, *invenio*
uitwijken, *excedo*
uur, *hora*

V

vaak, *saepe*
vaarwel, *vale;* (tot meer personen), *valete*
vaderland, *patria*
vaderlandlievend, § 146
vaderstad, *(urbs) patria*
vallen, *cado*
vandaag, *hodie*
vangen, *capio*
varen, *(navi) vehor; navigo I*
vast, *certus*
vastgrijpen, *arripio; corripio*
vaststaan, *constat*
veilig, *tutus; securus*
veiligheid, *securitas*
veinzen, *simulo*
veldheer, *dux*
venster, *fenestra*
verachten, *contemno; despicio; sperno*
veranderen (trans.), *muto*
verbannen, zie § 171
verbergen, *abscondo*
verbinden, *coniungo*
verbitterd, *iratus (alicui)*
verbond, *foedus*
verbouwen (subst.), *cultura*
verbranden (trans.), *comburo*
verbreken, *rumpo*
verdedigen, *defendo*
verdelen, *divido*
verder, *ultra;* (bovendien), *praeterea;* bij werkwoorden, bijv.: „verder lezen", door *pergo*
verderf; in het - storten, *perdo*
verdorven, *perditus*
verdrag, *foedus*
verdragen, *fero;* het niet (goed) kunnen verdragen:

§ 240, 2, d.
verdrijven, *pello; expello*
verdwijnen, *evanesco*
verenigen, *coniungo*
vereren, *colo*
vergelijken, *comparo*
vergeten, *obliviscor*
vergeven, *ignosco*
vergezellen, *comitor*
vergieten, *profundo*
vergif, *venenum*
vergiftigen, *veneno necare*
vergissen; zich -, *erro*
verheffen, *tollo*
verheugen; zich -, *laetor; gaudeo*
verhinderen, *impedio; prohibeo*
verhitten, *calefacio*
verhogen, *augeo*
verijdelen, *infringo*
verjagen, *expello*
verkeerd (adv.), *perperam*
verkiezen, *eligo*
verklaren (de oorlog), *indico*
verkopen, *vendo*
verkrijgen, *consequor*
verlangen, *cupio; desidero*
verlaten, *relinquo*
verliezen, *amitto*
verloren gaan, *pereo*
verlossen, *libero*
vermaken, *delecto*
vermanen, *moneo; hortor*
vermeerderen (trans.), *augeo*
vermelden, *memoro I*
verminderen (trans.), *minuo*
vermoeden, *suspicor I*
vermoeid, § 188
vermogen, *valeo*
vermoorden, *neco I*
vernemen, *accipio*
vernietigen, *deleo*
verontwaardigd zijn, *indignor I*
veroordelen, *damno*
veroorzaken, *affero*
veroveren, *expugno*
verraden, *prodo*
verscheidene, *complures*
verschillen, *differo*
verschrikkelijk, *terribilis*
verschrikken (trans.), *perterreo*
verstand, *ratio*
verstandig, *prudens*
verstommen, *obmutesco, -tui*
vertalen, *verto*
vertellen, *narro*
vertoeven, *moror I*
vertoornd, *iratus;* - zijn, *irascor; suscenseo (alicui)*
vertrouwen, *fido; confido*
vervaardigen, *conficio*
vervloeken, *exsecror I*
vervoeren, *transporto*
vervolg, in het -, *postero tempore*
vervolgens, *deinde*
vervullen (zijn plicht), *fungor;* (een rol), *ago*
verwaand, *arrŏgans*
verwachting, *exspectatio*
verwarren, *confundo*

verwerven, *consequor*
verwijderd zijn, *absum*
verwijten, *obicio*
verwoesten, *deleo*
verwonderen; zich -, *miror*
verzadigen, *satio I*
verzamelen (troepen), *cogo*
verzetten; zich -, *resisto (alicui)*
verzinnen, *fingo*
verzoeken, *rogo*
verzoenen, § 103
verzuimen, *omitto*
vieren, *celebro I*
vijand (van staatswege), *hostis;* (persoonlijke), *inimicus*
vijandig, *inimicus*
vinden, *invenio; reperio*
vlees, *caro, -rnis,* f.
vleien, *adulor I (aliquem)*
vlieg, *musca I*
vloeien, *fluo*
vloot, *classis*
vlucht; op de - drijven, *in fugam conicio*
voeren (oorlog), *gero*
voetknecht, *pedes, -ĭtis*
vogel, *avis* f.
volbrengen, *perficio*
voldoende, *satis*
volgen, *sequor (aliquem)*
volgend, *proximus;* zie ook § 37
volksvergadering, *concio, -ōnis* f.; (te Rome) ook: *comitia, -orum*

voltooien, *perficio*
volvoeren, *perficio*
volzin, *sententia*
vooral, *maxime; praesertim*
voorbeeld, *exemplum*
voorbijvaren, *praetervehor*
voordeel, van - zijn: § 159; zie ook: voordelig
voordelig zijn, *prosum*
vooreerst, (= voorlopig) *ad tempus;* zie verder § 40
voorhoofd, *frons, -tis*
voorlezen, *recito I*
voornaam, *nobilis*
voorportaal, *vestibulum*
voorschijn; te - komen, *prodeo*
voorspellen, *praedico*
voortaan, *postea*
voortdurend, *perpetuus*
voortgaan, *progredior;* (met iets), *pergo*
voortreffelijk, *egregius*
vooruitkomen, *proficio*
voorval, *res*
voorwaarde, *condicio*
voorzeker, *profecto*
voorzetten, *appono (alicui aliquid)*
voorzien, *provideo*
vordering, *progressus IV*
voren; te -, *antea; prius*
vorig, *prior; superior*
vorst, *rex*
vrede, *pax;* (vrede) sluiten, *facio*
vreemdeling, *peregrinus*

vrees, *timor*
vreesachtig, *timidus*
vreselijk, *horribilis*
vreugde, *gaudium*
vriendelijk (adi.), *comis*
vriendschap, *amicitia*
vrijheid, *libertas*
vrijwillig (adv.), *sponte*
vroeger (adv.), *antea;* (oudtijds), *olim*
vrolijk, *laetus*
vrouw, *mulier;* (echtgenote), *uxor*
vruchteloos (adv.), *frustra*
vurig, *ardens*
vuur, *ignis*

W

waard zijn, *sum*
waarheen, *quo;* waarheen ook, *quocumque*
waarom, *cur; quamobrem*
waarschijnlijk, zie § 154, aanm. 2
waarzegger, *haruspex, -ĭcis*
wachten, *exspecto;* zich wachten, § 189
wachter, *custos, -ōdis*
wagen, *currus IV*
wagen (werkwoord), *audeo*
wagenren, *curule certamen*
wagenmenner, *auriga*
wandelen, *ambulo*
wanhoop, *desperatio*
wapenstilstand, *indutiae*
water, *aqua*
waterslang, *hydrus II*
wederom, *iterum*
wedstrijd, *certamen;* (wedstrijd) houden, *habeo*
weer (bijw.), *iterum*
weerhouden, *retineo*
weerstaan, *resisto*
weggaan, *abeo*
wegjagen, *abigo*
wegnemen, *aufero*
wegvliegen, *avolo I*
wegzenden, *dimitto*
weigeren, *recuso*
wekken, *excito*
wel is waar, *quidem*
welaan, *age;* (tot meerderen), *agite*
weldaad, *beneficium*
weldra, *mox*
welsprekendheid, *eloquentia*
welwillendheid, *benevolentia*
wenden; zich - § 163
wenen, *fleo*
wensen, *cupio*
werk (voortbrengsel), *opus*
werkelijk, *revera*
weten, *scio*
wijgeschenk, *donum*
wijk; de - nemen, *discedo*
wijn, *vinum*
wijnstok, *vitis, -is* f.
wijs, *sapiens*
wijsheid, *sapientia*
wild, *ferae*

wind, *ventus*
winst, *lucrum*
winter, *hiems, -mis* f.
woedend, *furibundus*
wond, *vulnus, -ĕris* n.
wonden, *vulnero I*
wonderlijk, *mirus*
wonen, *habito*
woord, *verbum*
wreed, *crudelis*

Z

zachtmoedig, *mansuetus*
zak, *uter, -tris* m.
zeer, *valde;* zo zeer, *tantopere;* zie § 136
zeerover, *pirāta*
zelfs, *etiam*
ziek, *aeger;* - zijn, *aegroto*
ziekte, *morbus*
zin; tegen de - van: § 118
zingen, *cano*
zinken, *mergor*
zoontje, *filiŏlus*
zorg, *cura*
zorgen; - voor, zie § 189
zorgvuldig, *diligens*
zwaard, *gladius*
zwak, *infirmus*
zweren, *iuro*
zwijgen, *taceo*